

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2020-2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Radka Fišarová

Vzdělávání rodičů k rodičovství

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Tereza Vacínová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2020-2023

BACHELOR THESIS

Radka Fišarová

Educating parents to parenthood

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Tereza Vacínová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Radka Fišarová

Poděkování

Děkuji PhDr. Tereze Vacínové, Ph.D., za odborné, profesionální a motivující vedení bakalářské práce.

Anotace

Cílem bakalářské práce je poukázat na důležitost rodičovského vztahu v kontextu budování funkční rodiny a její stability v kolizních rodinných situacích s následným vlivem na psychický vývoj dětí. V práci jsou popsány funkce rodiny, souvislost mezi pojmy partnerství, manželství a rodičovství a zpracované vybrané krizové a konfliktní situace v rodině. Představuje též možné způsoby podpory kvality rodičovského vztahu (např. skrze zájmové vzdělávání dospělých) a předkládá možná preventivní opatření ve formě vzdělávání rodičů k rodičovství.

Klíčová slova

Děti, konflikt, krize, partnerství, rodina, rodičovství, rozvod, střídavá péče, výchova, vzdělávání k rodičovství, vztahy, zájmové vzdělávání.

Annotation

The aim of the bachelor's thesis is to point out the importance of the parental relationship in the context of building a functional family and its stability in conflicting family situations with a subsequent effect on the psychological development of children. The work describes the functions of the family, the connection between the concepts of partnership, marriage and parenthood, and selected crisis and conflict situations in the family are processed. It also presents possible ways of supporting the quality of the parental relationship (e.g. through interest-based education for adults) and presents possible preventive measures in the form of parenting education for parents.

Keywords

Alternate care, children, conflict, crisis, divorce, education, family, interest education, parenting, parenting education, partnership, relationships.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 RODINA	11
1.1 Funkce rodiny	11
1.2 Sdílená domácnost	13
1.3 Ekonomika rodiny.....	13
1.4 Rodina jako systém.....	14
2 PARTNERSTVÍ, MANŽELSTVÍ, RODIČOVSTVÍ	15
2.1 Partnerství	15
2.2 Svobodné partnerství	17
2.3 Manželství.....	18
2.4 Rodičovství	20
2.5 Z pohledu rodinného práva	22
3 KRIZOVÉ SITUACE V RODINĚ	25
3.1 Rozvod a jeho vliv na rodičovství	25
3.1.1 Střídavá péče.....	29
3.2 Narození druhého dítěte	31
3.3 Nemoc v rodině.....	34
4 VYBRANÉ KONFLIKTNÍ SITUACE V BĚŽNÉM RODINNÉM ŽIVOTĚ....	38
4.1 Rodiče a dospívající děti.....	38
4.2 Pracovní vytížení rodičů v souladu s rodičovskými povinnostmi	41
4.3 Vliv prarodičů na výchovné metody rodičů	44
5 VZDĚLÁVÁNÍ RODIČŮ K RODIČOVSTVÍ.....	46
5.1 Terapie a odborná pomoc	46
5.2 Zájmové vzdělávání	48
5.3 Rodičovská sebereflexe	51
5.4 Rodina jako jeden tým	53
PRAKTICKÁ ČÁST	56
6 CÍLE A METODY VÝZKUMNÉ ČÁSTI.....	56
6.1 Vymezení výzkumného cíle.....	56

6.2	Výzkumné otázky a hypotézy	57
6.3	Výzkumný předmět.....	57
6.4	Metodika výzkumu a sběru dat	58
7	VÝZKUMNÝ PROCES	60
7.1	Kazuistika rodiny A1	60
7.2	Kazuistika rodiny A2	66
7.3	Rozhovor se sociální pracovnící OSPOD.....	73
8	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU.....	77
8.1	Srovnání kazuistik.....	77
8.2	Vyhodnocení rozhovoru	81
8.3	Závěrečné vyhodnocení výzkumu	83
	ZÁVĚR	85
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	87
	SEZNAM ZKRATEK	91

ÚVOD

Výchova nebo vzdělávání k rodičovství jsou pojmy, které lze chápat v několika rovinách. Většinou je téma rodičovství spojováno výhradně se vztahem rodičů s dětmi. V publikacích, zabývajících se rodinnou problematikou a poradenstvím, se často dozvídáme o úskalích výchovy dětí v různých vývojových obdobích, o vztazích matky s dcerou, otce se synem a mnoha dalšími oblastmi pojednávajícími o správném přístupu rodičů k dětem. Málokdy se autoři zmiňují, nebo jen velmi okrajově, o zásadní části rodičovství, a to vztahu mezi samotnými rodiči. Přitom právě vztah matky a otce je nejdůležitější pro celý koncept fungování rodiny, jeho pevnost a kvalitu. Je určující pro smysluplné řešení veškerých kolizních situací v rodinném životě a nezbytný pro budování dobrých vzorů a vztahů s dětmi. Naplněný vztah rodičů vytváří zázemí a šťastné dětství. Bohužel je v České republice nepříjemnou realitou fakt vysoké rozvodovosti a rozpadu rodin. V důsledku toho zde narůstá i počet dětí, které jsou vystaveny ztrátě zázemí a musí se s touto situací vyrovnat. Následkem je psychická zátěž, v horších případech s hlubokým zásahem do zdravého psychického i fyzického vývoje dětí. Problematika vlivu kvality rodičovského vztahu na rodinné fungování a zároveň na psychickou rovnováhu dětí by jistě zasloužila větší pozornost v oblasti prevence. Hledání preventivních opatření a výchova rodičů k rodičovství je základní motivací této práce.

Cílem bakalářské práce je poukázat na důležitost partnerského vztahu rodičů, na jehož kvalitě závisí vnitřní stabilita a pevnost rodiny, jež se projevuje nejen při řešení každodenních maličkostí, ale i v případě konfliktních či krizových situací a životních událostech. Autorka se snaží poskytnout pohled na rodičovství jako na náročnou životní disciplínu rodičovského páru, jenž je základní jednotkou rodiny, na které plně závisí její funkčnost a která zodpovídá za zdravý fyzický a psychický vývoj dětí. Cílem práce je též nabídnout možnosti preventivních řešení formou odborného poradenství a vzdělávání rodičů k rodičovství.

První kapitola bude věnována uchopení pojmu rodina skrze její základní funkce z pohledu sociologického či psychologického. Představí a porovná model tradiční i moderní rodiny v kontextu dnešní doby. Dále poukáže na další faktory rodinného

soužití v podobě budování společné domácnosti a řešení rodinné ekonomiky. V závěru kapitoly bude popsána definice rodinného systému.

Druhá kapitola zpracuje souvislost mezi pojmy partnerství, svobodné partnerství, manželství a rodičovství. Poukáže na klady a úskalí jednotlivých pojmů, jejich právní rovinu, momenty jejich odlišností, chronologickou návaznost a interakci. Kapitola též pojedná o vnímání jednotlivých pojmů a jejich hodnoty ve společnosti.

Ve třetí a čtvrté kapitole budou představeny možné krizové a konfliktní situace v rodině jako příklady životních událostí, na které musí rodičovské páry reagovat. Obě kapitoly budou záměrně zaměřeny na nejčastější kolizní situace v rodinách, jako např. rozvod v rodině, nemoc v rodině, mezigenerační vztahy nebo pracovní vytížení rodičů v souladu s rodičovskými povinnostmi.

V páté kapitole budou hledány a nabízeny možnosti zlepšení kvality partnerského vztahu rodičů s cílem posílení a upevňování stability rodiny. Budou zde popsány možnosti terapeutického a odborného vedení v oblasti partnerství a rodiny. Dále tato kapitola připomene široké možnosti zájmového vzdělávání jako způsobu pro nacházení společných rodičovských i rodinných zájmů a volnočasových aktivit. V závěru páté kapitoly bude představen strategický model rodinného soužití „Rodina jako tým“, který nabídne další možnost prohloubení rodinných vztahů a posílení rodiny.

Obsahem praktické části bakalářské práce bude porovnání kazuistik dvou rodinných případů a zpracování hloubkového rozhovoru se sociální pracovníci s cílem poukázat na konkrétních případech důsledky rodičovského jednání v krizové situaci. Popíše rozdílný způsob komunikace mezi rodiči, jenž zásadně ovlivňuje nejen průběh a délku krize, ale především dlouhodobost dopadu na psychický vývoj dětí a celkovou rodinnou prognózu. Výsledky výzkumu budou sloužit ke zodpovězení výzkumných otázek a potvrzení hypotéz v návaznosti na obsah teoretické části a cíl celé práce. Závěr výzkumné části bude též obsahovat doporučení na vhodné a aplikovatelné způsoby preventivních opatření a otevře prostor k dalšímu možnému zkoumání problematiky vzdělávání rodičů k rodičovství.

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Význam pojmu rodina i definice jeho obsahu jsou závislé na historickém období, kulturním, náboženském a sociálním prostředí i samotném chápání výkladu. Rodina, jak ji známe a prožíváme, podléhá naší aktuální, místní až osobní představě o seskupení lidí pokrevně spjatých či adoptivních, ve společně sdíleném soukromém prostoru s potřebou ochrany a vzájemné péče, zejména o děti. Rodina vytváří nenahraditelnou mezigenerační kohezi, jejímž cílem je zdravý vývoj potomků, jejich výchova a emocionální i ekonomické zajištění rodinného celku. Uchopení pojmu rodina tedy spíše napomáhá pochopení interakce základních funkcí rodiny či rodinného systému.

1.1 Funkce rodiny

Rodina jako prapůvodní společenské seskupení osob, spojených společnou vztahovou současností, historií i budoucností, měla vždy především splňovat funkci péče o potomky a z biologického hlediska byla a je nezbytná pro zachování a udržení lidstva. Neslouží ovšem pouze k reprodukci, ale je také zásadním základem kulturního a společenského kontinua. Určuje a předává hodnotový žebříček, buduje koncepty pro řešení životních událostí, vnímání a komunikaci s okolím či dalšími skupinami a v neposlední řadě je podporující složkou. Všechny tyto faktory předurčují budoucí vztahy i osobní rozvoj potomků a definují jejich osobitost a jedinečnost. Každá rodina je unikátní.¹

Rodinu definujeme jako základní primární společenskou skupinu a zároveň instituci, jež je nejmenším a nejdůležitějším prvkem sociální i hospodářské struktury. Prvotní funkcí rodiny je biologické pokračování lidského druhu. Rodina je zároveň výchovnou a socializační složkou dalších generací.²

¹ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 9. ISBN 80-86429-19-9.

² PETRUŠEK, M. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 940. ISBN 80-7184-310-5.

Z hlediska velikosti lze rozlišit rodinu na malou – nukleární, kde hovoříme pouze o rodičích a dětech. Rodina rozšířená zahrnuje soužití ještě dalších osob, nejčastěji prarodičů, tzv. mezigenerační soužití. Velkou rodinou chápeme rodinnou skupinu, jež zahrnuje veškeré široké příbuzenstvo.³

Funkce základní nejbližší rodiny (nukleární rodiny) v obecné definici, bychom mohli shrnout do čtyř kooperujících oblastí, a to oblast – biologickou, ekonomickou, výchovně-společenskou a emocionální. Pro harmonický chod rodiny nelze tyto oblasti aplikovat odděleně.⁴

Tradiční (klasický) model rodiny tvoří muž a žena (rodiče), děti a případně prarodiče. Základem je soudržnost členů rodiny, majetkové zajištění a upřednostňování kolektivních zájmů nad osobními. Doposud je vnímán, jako historicky nejstabilnější a je chápán z hlediska biologického i společensko-historického jako základní stavební článek jednotlivých společností a kultur. Přináší pocit zázemí, smysluplné existence, osobní identifikace a nese s sebou pozitivní vliv na duševní i fyzické zdraví.⁵

Význam pojmu rodina se historicky vyvíjel a v chápání obsahu prošel mnoha změnami až k současnému modelu *moderní rodiny*. Dnešní společností vnímaná představa rodiny se již opět posunula za hranice doposud běžných norem, je zde větší prostor pro rozvoj individuálních zájmů, ale i přesto se příliš nevzdaluje od podstaty a základních hodnotových parametrů rodiny tradiční. Ukotvený rodinný vztah je stále jedním z hlavních cílů většiny populace, jakou známe. Přetrvává klasický pohled na rodinné soužití stavěný ve většině případů na párovém monogamickém uskupení muže, ženy a jejich dětí ve společně sdílené domácnosti.⁶

³ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 10. ISBN 80-86429-19-9.

⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie 2., aktualizované vydání*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 183. ISBN 978-80-247-1284-0.

⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 10, ISBN 80-86429-19-9.

⁶ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 18. ISBN 80-7029-018-8.

1.2 Sdílená domácnost

Společné bydlení je dalším charakteristickým rysem rodinných skupin. Soužití všech členů rodiny, ať se již jedná o bydlení prostorově pohyblivé nebo stabilní, znamená pro komunitu vytvoření zdravého intimního prostředí mezi rodiči i dětmi, soukromí a potřebnou pozitivní izolaci před okolním světem. Zázemí, které společné soužití rodin vytváří, nazýváme domovem. Zejména v moderní době, kdy je vlivem technologických možností, vymožeností a společenského tlaku jedinec neustále v zorném poli veřejnosti, být pro image nebo z důvodu požadavků v pracovním prostředí, se stává domov v soukromí zásadním útočištěm pro duševní vyrovnanost, emocionální rozvoj, spontánnost i relaxaci.⁷

Zároveň je třeba si uvědomit, že rodinu nedefinuje celoživotní soužití všech členů na jednom místě, ale společné sdílení zásadních sociálních momentů, a to v relativně dlouhém životním úseku, např. období výchovy dětí.⁸

Rodinné soužití zároveň nese jistá rizika a negativní složky. Předpokládá jistou míru upozaděání individuálních zájmů ve prospěch celku, vyžaduje vytrvalou péči o děti a přizpůsobivost společnému rodinnému systému, stabilitu při řešení problémů a krizí, což mnohdy přináší pocit nepohodlí a stresu. V rodině je důležitým komunikačním spojovatelem kompromis.⁹

1.3 Ekonomika rodiny

Nepřehlédnutelnou úlohou rodiny je ekonomické zajištění domácnosti. Rodina je společně hospodařící jednotkou, kde by měly být vymezeny úlohy ženy-matky a muže-otce. V období raného mateřství se předpokládá, že finanční zázemí zajišťuje otec. Později se na ekonomické stabilitě v moderní rodině často podílí oba rodiče. Ve společnosti je snaha dělit profese na vhodnější pro ženy a pro muže, nicméně nejen

⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 11. ISBN 80-86429-19-9.

⁸ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 19. ISBN 80-7029-018-8.

⁹ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 10. ISBN 80-86429-19-9.

vlivem emancipace se tyto názory v praxi stírají. Co platí v jedné kultuře za ženskou práci, může být v jiné společnosti vnímáno jako práce ryze mužská. V pozdějším věku děti mohou být i ony zapojeny do rodinného hospodářství. V klasickém modelu rodiny je běžná finanční solidarita založená na vzájemné podpoře pro užitek všech rodinných účastníků.¹⁰

Pokud hovoříme o ekonomice rodiny, je třeba též zahrnout vedle hmotných statků oblast morálních, lidských a etických hodnot. Pro zajištění kvalitní budoucnosti rodiny je žádoucí vedle hmotného kapitálu zařadit i kapitál lidský. Teprve pak je vnímání ekonomiky rodiny komplexní.¹¹

1.4 Rodina jako systém

Rodinu můžeme též definovat jako *systém*, jenž se rozvíjí v prostorovém i časovém kontextu. Specifikem takového systému je spojování soukromého a veřejného prostoru, sociologických jevů vnějších i psychologických jevů v osobní rovině. Rodinný systém může být otevřený a uzavřený. Uzavřený systém může vzbuzovat větší pocit pevného zázemí, nicméně je nepružný a navazuje i na již nefunkční rodinné koncepty, jeho členové hůře zvládají stres díky nedostatečné komunikaci a interakci s okolím. Zatímco otevřený systém funguje na adaptabilitě vůči vnějšímu okolí, snáze se vyřazují nefungující koncepty a nahrazují se novými, pro rodinu prospěšnými.¹²

V každém rodinném systému fungují i další subsystémy. Nejdůležitější z nich je vztah partnerský (manželský), dále vztah rodič s dítětem a sourozenecké vztahy. Úspěšnost, kvalita a harmonie každé rodiny tkví právě v tom, jaký vztah dokážou partneri vytvořit mezi sebou. Ve velké míře je vztah muže a ženy pro celý chod rodiny zásadní a kvalita jejich vztahu, včetně umění řešení veškerých životních kolizních situací, je určujícím modelem ovlivňujícím i komplexní vývoj dětí.¹³

¹⁰ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 11. ISBN 80-86429-19-9.

¹¹ MAŘÍKOVÁ, H., PETROUŠEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 249. ISBN 80-7184-311-3.

¹² SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 26. ISBN 978-80-7367-250-8.

¹³ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 27. ISBN 978-80-7367-250-8.

2 PARTNERSTVÍ, MANŽELSTVÍ, RODIČOVSTVÍ

Pojmy partnerství, manželství a rodičovství přirozeně vyvolávají pocit jisté kontinuity. Navazování partnerského vztahu jako před – fázi vstupu do manželství, kde se očekává založení rodiny. Toto propojení je jakýmsi ideálem lásky na celý život ve šťastně fungující rodině, který bohužel zejména v době moderní rodiny není zcela dosažitelný. Pokud se jednotlivé pojmy rozdělí a zaměříme se na charakteristiku a jádro každého z nich, nalezneme zásadní rozdílnosti at' již v rovině psychologické, tak z hlediska právního a společenského.

2.1 Partnerství

Na počátku vzniku každé rodiny stojí výběr partnera pro budoucí život. Ten je ovlivněn kulturními návyky, náboženstvím či rodinnými tradicemi. Neméně podstatným faktorem jsou biologické vnitřní vrozené programy související s intimitou a sexualitou, které zajišťují primární lidskou potřebu zachování druhu.¹⁴

Volbu ideálního partnera definuje souhrn požadavků a očekávání. Očekávání jsou jednoznačně klíčovým pojmem. Můžeme je dělit na vědomá a nevědomá. Mezi vědomá očekávání patří výběr partnera dle vzhledu, jeho sociálního zařazení, náboženství. Víceméně platí, že hlavními požadavky mužů jsou fyzická atraktivita a věk potenciální partnerky. Muž podvědomě vyhledává matku zdravých potomků. U žen jde spíše o předpoklad ekonomického zajištění budoucí rodiny, stability, postavení muže ve společnosti a zároveň jeho fyzickou zdatnost. Ze statistiky vychází, že trvalejší jsou vztahy charakterizované shodným sociálně-společenským zařazením, např. osoby stejné rasy, sociálních vrstev či stejného náboženského příslušenství. Výběr partnera ovlivňuje i duševní povahové nastavení jedinců (optimista, extrovert, introvert apod.) Podstatná je též sféra společných zájmů ve volném čase a názorová shoda partnerů.

¹⁴ MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 14. ISBN 978-80-262-0968-3.

Nevědomá očekávání představují reakci na osobní koncepty, nejčastěji vztahy s rodiči (kladný i záporný model fungování rodiny). Nevědomá očekávání mohou mít při partnerských kolizích zásadní vliv.¹⁵

Manželé Kratochvílovi se pokusili po dlouholeté zkušenosti v partnerské terapii shrnout nejčastější očekávání mužů a žen před vstupem do manželství, s cílem analyzovat problematiku rozlišností, které mohou být spouštěči konfliktů a později vést k rozvratu manželství, potažmo rodiny, přestože se zdají na první pohled banálními. Dle jejich výzkumu jsou očekávání mužů více racionálního charakteru, zaměřena spíše na praktickou stránku vztahu, zázemí a péči o muže. Očekávání žen jsou více emocionální, duchovní a vyžadující péči o vzájemný vztah i aktivní komunikaci. S výsledky jejich výzkumu dnes pracuje řada profesionálních psychologů věnujících se rodinné terapii.¹⁶

Přestože je mentální nastavení muže a ženy již od přírody zcela rozdílné a soužití je tak od počátku vystavováno mnohým úskalím, stále zde vítězí vnitřní intenzivní pohnutky pro hledání a nalézání životního partnera, nejen z důvodu zmiňované biologické potřeby udržení lidstva, ale také pro pocit prožívání celistvosti a kvality emocionálního a duchovního rozměru lidského života.

V současných místních kulturních podmínkách je jedinečným parametrem pro zrod partnerství *zamilovanost*. Stav, ve kterém prožívají partneři jisté stádium oblouznění, nerealistického vnímání a idealizaci protějšku. Většinou stav zamilovanosti pomíjí po několika měsících, u mužů dříve než u žen. Míra zamilovanosti má zásadní vliv na vytváření naděje ve společnou budoucnost. Iluze doživotního setrvání ve stavu zamilovanosti je často motivací pro svazek manželský.¹⁷

V nově vzniklém vztahu postupně roste vzájemná důvěra. Partneři se doplňují a korigují svá jednání a sdílí svoje potřeby, čímž probouzí další zavazující očekávání, kterými kladou nároky na protějšek. Pokud jsou tyto nároky v souladu s normami obou partnerů, je zde větší pravděpodobnost udržení a rozvíjení dlouhodobého vztahu a naopak. Jedna

¹⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 58. ISBN 80-86429-19-9

¹⁶ KRATOCHVÍL, S. In: MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 59. ISBN 80-86429-19-9.

¹⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 59. ISBN 80-86429-19-9.

z norem, která pro pozitivní vývoj vztahu vyžaduje shodu, je volba soužití v alternativním svobodném svazku či vstupu do manželství.¹⁸

2.2 Svobodné partnerství

Partnerský vztah byl po několik generací vnímán jako proces vedoucí k uzavření stavu manželského, jenž měl přinést ekonomickou a morální stabilitu a zázemí pro rodinu, tedy potomky. Přístup k manželství se ovšem za poslední desetiletí razantně posunul a vedle rozšíření norem v představách o partnerství samotném (včetně osobní identity) či formách partnerství se výrazně změnil postoj k uzavírání sňatků. Od 90. let minulého století se počet soužití svobodných párů s dětmi zvýšil takřka trojnásobně. Manželství začalo být více vnímáno jako přežitek, právní diktát, bez hlubšího emocionálního odůvodnění, a navíc přinášející riziko určitého vztahového stereotypu. Jedním z ovlivňujících faktorů byla změna daňové legislativy a bytová politika, jež dříve přinášela manželům svá zvýhodnění.¹⁹

Partnerství ve smyslu nesezdaného soužití funguje na základě svobodného rozhodnutí, bez závaznějších pravidel, což je pro mnohé páry podvědomě pozitivním elementem, bohužel zároveň přináší menší úroveň zodpovědnosti. Pocit absolutní svobody bez právních závazků je ovšem víceméně mýtem, neboť svazek svobodných partnerů – rodičů, jejich práva a povinnosti vůči sobě i dětem, jsou dnes již plně právně zpracovány a aplikovány. Soužití bez manželství s sebou nese i fakt, že většina dětí nesezdaných rodičů nenese společné příjmení a v souvislosti s tím mohou vzniknout administrativní a jiné nepříjemnosti nejen v případě rozpadu rodiny. Manželství jistě není zárukou harmonického vztahu na celý život ani intenzivnějšího citového prožívání, nicméně svou úlohu ve smyslu závazku vůči dalším osobám a větší snahy o udržení rodiny stále plní. Svobodné partnerství neboli lidově soužití „na psí knížku“ postrádá bariéru z obavy z rozvodu. Mnohdy tak dochází k předčasněmu a unáhlenému rozpadu partnerství či rodiny.²⁰

¹⁸ MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 13. ISBN 978-80-262-0968-3.

¹⁹ ŠMOLKA, P. *Muž a žena-návod k použití*. 3. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 23. ISBN 978-80-262-0897-6.

²⁰ ŠMOLKA, P. *Muž a žena-návod k použití*. 3. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 24. ISBN 978-80-262-0897-6.

Klady a zápory soužití nesezdaných párů jsou prožívány velmi individuálně. Dalo by se konstatovat, že kvalitní partnerství je základním kamenem pro funkční manželství, i když manželství nemusí být nutně cílem partnerství.

2.3 Manželství

Manželství je na rozdíl od svobodného soužití svázáno institucí. Vzniká slavnostním rituálem – sňatkem za přítomnosti představitele veřejné moci a matrikáře. Takový sňatek je nazýván občanským. Může být uzavřen i sňatek církevní, který uzavírá pověřená osoba oprávněnou církví nebo náboženského společenství. Jsou zde vysloveny pevné právní a morální závazky.²¹

Manželské páry mají možnost převzít a sdílet společné jméno jednoho z partnerů nebo uchování stávajícího příjmení za svobodna. Vzhledem ke společné vizi rodinného života s dětmi velmi často snoubenci přijímají jednotu příjmení, nejčastěji po otci.

Sňatek je chápán jako akt, kdy společnost přijímá nové manželské seskupení muže a ženy (či dalších variant, dle kulturních norem) s předpokládaným vývojem založení rodiny a následné řádné péče o ni. Sňatkem je legalizováno intimní sexuální spojení manželů. Stavem manželským se také rozšiřují rodinné vazby a vzniká tak zcela nový rodinný komplex, čímž se sňatek stává důležitou demografickou událostí.²²

V dnešní době je sňatek pro řadu mladých párů nepřijatelným a nedůvěryhodným závazkem, který nepřináší nic víc než právní předpis. Není potřebný ani ke zplození dětí čili zdánlivě postrádá na smyslu. Ovšem není tomu zcela tak, neboť má své psychologické i sociální opodstatnění. Sňatek představuje idealistickou snahu o dosažení partnerského a rodinného ideálu, povzbuzuje rodinu jako základ sociální struktury, je společenským závazkem. Svatební obřad je jistým rituálem, který má svou váhu. Vedle následování a spojování rodinných a kulturních tradic vytváří společné vzpomínky, společnou významnou životní událost, výjimečnost okamžiku. Důležitou součástí svatebního obřadu je též novomanželský slib, který je stvrzen příslušným

²¹ HARGAŠOVÁ, M. NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011, s. 9. ISBN 978-80-247-6047-6.

²² PETRUŠEK, M. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 1003. ISBN 80-7184-310-5.

úředníkem či knězem. Je to závazné sdělení obsahující příslib vzájemné úcty, péče a společného sdílení, a řešení veškerých pozitiv i nástrah soužití. Manželství je projevem nejen hlubokého souznění a lásky, ale také klade na novomanžele společenské a etické nároky, jako jsou čest, zodpovědnost a uvědomění morálního i právního závazku.²³

Při ohlédnutí do historie bylo manželství spíše obchodní záležitostí zacílené na udržení ekonomické stability rodiny a společnosti. Ve starozákonním světě či v klasickém Římě rozhodně nebyly svazky manželské založené na citových vazbách. Zásadní vliv na manželství, založeném na lásce, jaké jej známe dnes, v našem kulturním okruhu, přineslo křesťanství. Manželství jako společenský a duchovní závazek muže a ženy založený na citu. Vznikla tak zcela nová forma, o kterou se po staletí opíráme, jež projevila obrovskou odolnost při veškerých kulturních a především sociálních a historických změnách. Je k zamyšlení, jak rychle se v posledních letech dokázalo lidstvo v naší kultuře od těchto tradic odchýlit, ať již množstvím rozvodů, přerušováním těhotenství, počty nemanželských dětí či novodobými diskutabilními a velmi diskutovanými novotvory v oblasti osobní identity. Tradiční pojetí katolické představy rodiny, jakou známe, je dnes možná na pokraji svého vymizení.²⁴

Na druhou stranu má tradiční manželství stále své příznivce i v době současné moderní rodiny a v posledních letech dokonce zažívá uzavírání manželství jistou renesanci. Mnoho mladých lidí stále považuje manželství za partnerský ideál, na kterém staví zachování morálních hodnot. Sňatek chápou jako zdravé kontinuum, základní kámen pro stabilitu a pevnost vztahu, jež je potřebná pro vybudování kvalitního rodičovského zázemí.²⁵

²³ HARGAŠOVÁ, M. NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011, s. 13. ISBN 978-80-247-6047-6.

²⁴ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 63. ISBN 80-7029-018-8.

²⁵ HARGAŠOVÁ, M. NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011, s. 11. ISBN 978-80-247-6047-6.

2.4 Rodičovství

Rodičovství je jedno z nejdůležitějších a nejzásadnějších rozhodnutí v životě člověka. Bere na sebe závazek péče o dítě a jeho výchovu v nejširším slova smyslu. Potomek dědí fyzické znaky, rysy rodičů i psychické danosti, různá povahová specifika, které se rozvíjí pozitivně či negativně vlivem vnějšího prostředí. Primárním prostředím je právě rodina. Děti, díky vedení a příkladu rodičů, přebírají vzorce chování, postoje k situacím i dalším osobám, usazují si morální hodnoty. Rodiče nesou velký podíl na tom, jaká osobnost z dítěte vyroste. Rodičovská shoda, manželský soulad jsou pilíři zdravé výchovy a šťastného domova dítěte.²⁶

Nelze opomenout, že rodičovství je v dnešní moderní společnosti ovlivněno svobodným rozhodnutím ženy díky vynálezu a legalizaci antikoncepce. Z biologické potřeby a přirozenosti se stala záležitost regulovaná. Jedním z důvodů je jistě společenské klima, jež umožňuje rozvoj emancipace žen, a dokonce jej podporuje. Naopak mateřství je pro zaměstnavatele spíše zatěžující element a matky, které budují vedle rodinného života i svou profesní kariéru, jsou nuceny kalkulovat, zda si již mohou potomka dovolit. Důsledkem je rostoucí věk matek a klesající porodnost i komplikovanost přirozeného početí v sociálně a intelektuálně vyvinutých sociálních vrstvách naší společnosti.²⁷

Nicméně i přes novodobá úskalí a normy je stále téma založení rodiny v popředí zájmu manželských párů a zachování rodu a předávání genetického materiálu potomkům je úhlavní částí představy o smysluplném naplnění života ve všech jeho sférách.

Rodičem se člověk stává v momentě narození vlastního dítěte (eventuálně převzetí zodpovědnosti formou náhradní péče za dítě adoptivní). Tento moment je zlomovým a zásadním okamžikem v životě obou partnerů, žena se stává matkou, muž otcem. Narozením potomka vzniká zcela nový emocionální stav – láska k dítěti, který může být nejen uspokojujícím stimulujícím pojátkem rodičů, ale vzbuzuje též ochranné pudy a přináší životní naplnění. Někdy vztah k dítěti zdánlivě zastiňuje lásku partnerskou,

²⁶ MŮHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. 1. vyd. Brno: MSD s.r.o., 2008, s. 147. ISBN 978-80-7392-069-2.

²⁷ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002, s. 124. ISBN 80-86429-05-9.

zejména u žen, nicméně nelze tyto druhy lásky nijak zaměňovat. Nový člen rodiny mění celé rodinné i partnerské klima.²⁸

Přestože se na rodičovství partneři přirozeně připravují několik měsíců, minimálně během těhotenství, je příchod zejména prvního potomka náročnou zátěžovou vztahovou zkouškou a nelze zcela odhadnout, jaký zásah přinese společná adaptace pro psychiku obou rodičů. Pro matku je těhotenství fyziologickou přípravou, nicméně pro oba partnery může být narozením dítěte smazána jistá iluze o vlastním potomkovi a průběhu péče o něj. S příchodem dítěte se rodí též nový pocit strachu, obavy ze selhání ve výchově (mnohdy ovlivněny tlakem společnosti i působením sociálních sítí), osobní frustrace.²⁹

Hlavní změnou pro rodiče je úprava denního režimu, který vyžaduje upozadění potřeb naplnění volného času a řešení stále nových podnětů, na které nejsou rodiče sociálně připraveni. Navíc každé období dítěte vyžaduje v péči svá specifika a na rodiče tak jsou vynakládány vysoké nároky na flexibilitu. Komunikační schopnosti rodičů vůči dětem se mění a postupně rozvíjejí. V novorozeneckém stádiu je velmi podstatná péče otce o potomka, přestože je pro muže přirozenější komunikace s dítětem až vyššího věku. Vztah otce s dítětem je jedním z pozitivních rodinných stabilizátorů. Míra zátěže na rodiče závisí na individuálních potřebách a povaze dítěte a na vzájemné schopnosti emoční podpory. Rodičovství je velmi kreativní vztahový proces mezi partnery a na jeho kvalitě plně závisí smysluplný vývoj dítěte, jehož chování se postupně stává odrazem výchovných i vztahových vzorců rodičů, vedle přirozených genetických, dědičných vloh.³⁰

Pokud pracujeme s úvahou o přirozeném početí nebo asistované reprodukci, pro zplodění dítěte je nezbytné spojení mužské a ženské buňky. Právě tyto buňky tvoří základní buněčnou stavbu dítěte. V dítěti je tedy zapsán genetický materiál otce, matky a jejich rodových linií, a to jak fyzický, tak emocionální. Rodičovství je tedy možné

²⁸ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie 2., aktualizované vydání*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2006, s. 182. ISBN 978-80-247-1284-0.

²⁹ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002, s. 131. ISBN 80-86429-05-9.

³⁰ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie 2., aktualizované vydání*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2006, s. 183. ISBN 978-80-247-1284-0.

charakterizovat ve třech rovinách – biologické, sociální a právní. Většina rodičů v zájmu naplnění ideálu rodiny usiluje o naplnění všech tří rovin.

- **Biologické rodičovství** určuje kořeny dítěte, genetické vlohy obou rodičů, rodinnou linii, užší i širší příbuzenské vazby;
- **Sociální rovina rodičovství** definuje, s kým dítě zažívá každodennost, kdo mu poskytuje výchovu, péči a pohodlí. V sociální rovině zde vznikají rodinné koncepty, vzory a modely chování. Dítě se sžívá s osobou, která doprovází celý jeho vývoj, sdílí s ním pozitiva i negativa životní cesty³¹;
- **Právní rovina** vzniká přiznáním rodičovství matky a otce na právní úrovni, zanesením dat do rodného listu, určuje dítěti jméno, a vzniká právní odpovědnost.

Rodičovství přináší do prostoru obou partnerů péči o nový život – potomka, kde mají oba rodiče nezastupitelnou roli. Pokud je ovšem péče rodičů zaměřena pouze na péči o dítě a postrádá vzájemnou péči o partnerský vztah, rodičovství je ohroženo oslabením společných hodnot a cílů. Bez rozvíjejícího se osobního partnerského vztahu nemůže být rodičovství nikdy komplexní a stává se křehčím.

2.5 Z pohledu rodinného práva

Partnerství, manželství a rodičovství nesou svá právní specifika, a zatímco jsou v právním řádu některé z těchto pojmu vymezeny zcela jasně, jiné stále na své uchopení v legislativě čekají. Právě ony rozdílnosti jsou často hlavním důvodem volby manželství či soužití bez uzavření sňatku. Ovšem rodičovství tyto dva způsoby soužití, díky právním povinnostem a závazkům vůči dětem, sjednocuje.

Partnerství – jako soužití muže a ženy je pojem spíše lidového charakteru, neboť v právním směru není legálního pojmenování, ani definice jeho významu a obsahu. Jako pojem je výhradně používán v souvislosti s *registrovaným partnerstvím* osob stejného pohlaví. Vhodnějším termínem je tedy *osoba blízká* či *osoby žijící ve společné*

³¹ MIKULKOVÁ, M. a kol. *Hlavu vzhůru po rozvodu?! Cesta k fungujícímu rodičovskému týmu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2021, s. 2., ISBN 978-80-271-1702-4.

domácnosti, případně druh a družka, jež jsou upravovány v předpisu, který je součástí sociálního zabezpečení.³²

Manželství – je institut dlouhodobě zavedený a právně plně ošetřený a vyjádřený. „Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen „snoubenci“), že spolu vstupují do manželství.“³³

„Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“ Tak zní definice v Občanském zákoníku.³⁴

S manželstvím souvisí úprava majetku, dědictví, možnost zastupování a dalších aspektů. Každopádně i svobodný pár by měl mít povědomí o právech a právních mantinelech, ve kterých je možné se pohybovat v různých životních momentech.³⁵

Rodičovství – *Listina základních práv a svobod* představuje práva a povinnosti rodičů vůči dítěti zcela bez ohledu na skutečnost, zda mají rodiče oddací list či nikoliv. Jediný rozdíl činí určení otcovství, kdy manžel je automaticky považován za otce dítěte, zatímco svobodný partner musí doložit společně s partnerkou prohlášení o určení otcovství schválené matričním úřadem.³⁶

Rodinné právo upravuje práva a povinnosti všech účastníků v užší i v širší rodině a definuje též jejich postavení. Předkládá povinnosti a práva mezi manžely a dětmi, určuje, kdo je rodič, popisuje ochranu zájmů a potřeb dítěte a jeho práv. Rodinné právo

³² TOMEŠOVÁ, J. *Právní prostor* [online]. ©1999-2023 [cit. 2015-07-31]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>

³³ Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, o rodinném právu. In: *Nový Občanský zákoník, Předpis č.89/2012 sb., Vznik manželství*. Znění od 6. 1. 2023. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik/uplne/#cast2>

³⁴ Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, o rodinném právu. In: *Nový Občanský zákoník, Předpis č.89/2012 sb., Všeobecná ustanovení*. Znění od 6. 1. 2023. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik/uplne/#cast2>

³⁵ TOMEŠOVÁ, J. *Právní prostor* [online]. ©1999-2023 [cit. 2015-07-31]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>

³⁶ TOMEŠOVÁ, J. *Právní prostor* [online]. ©1999-2023 [cit. 2015-07-31]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>

upravuje manželství a registrované partnerství, majetková práva, výživné, možné formy péče o děti a také příbuzenské vztahy.³⁷

„Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění. Vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“³⁸

Obsah rodinného práva je podkladem pro zajištění řádné péče o dítě, o který je možné se opírat nejen v soudních sporech. Součástí upravující povinnosti a práva rodičů je *rodičovská odpovědnost* jako základní stanovisko k péči o dítě, jež se dotýká jak párů sezdáných ve stavu manželském, tak svobodných párů.

³⁷ NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK. *Obecně o rodinném právu* [online]. ©2013-2015 Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/rodinne-pravo/obecne>

³⁸ Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, o rodinném právu. In: *Nový Občanský zákoník, Předpis č.89/2012 sb., Poměry mezi rodiči a dítětem*. Znění od 6. 1. 2023. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik/uplne/#cast2>

3 KRIZOVÉ SITUACE V RODINĚ

Funkční rodinné soužití je ovlivněno mnoha vnějšími faktory. Některé životní situace přináší negativně působící zátěžové události, které mohou změnit či narušit dosavadní harmonické rodinné klima a vyústit v krizi v rodině. Schopnost řešit tyto situace je závislá nejen na závažnosti důvodu krize, ale také na adaptační dovednosti všech členů rodiny, schopnosti jejich kooperace a společné snaze nalezení rovnováhy. Svou roli při zvládnání stresové zátěže plní též psychická i fyzická kondice jedinců, schopnost smysluplného zhodnocení problému i aktuální stav vztahů mezi členy rodiny.³⁹

Úloha rodičovství v krizových situacích získává zcela nový rozměr. Zvládnání krizí je ukazatelem i testem partnerské schopnosti převzetí kompetence a zodpovědnosti. Krize může přinést rodině zcela novou zkušenost, která ve výsledku nemusí být nutně negativní a může poukázat na vnitřní sílu vztahu i samotné rodiny. V krizových situacích by každopádně měla být v popředí zájmu snaha o ochranu dětí od psychické zátěže, usměrňování stresu směrem k nim, poskytování zázemí, budování zdravých postojů a vzorců chování, a tím vytváření prospěšných konceptů pro děti. V mnoha případech není v silách rodičů, aby krizi zvládli bez odborné pomoci, čímž se intimita rodiny rozevívá.

3.1 Rozvod a jeho vliv na rodičovství

Z právního hlediska je rozvod zrušení stavu manželského, kterému předcházela reálný rozpad partnerského vztahu, při soudním řízení.⁴⁰

Rozvod je jednou z nejčastějších krizových situací v rodinném životě. V České republice v tomto trendu vedeme na evropských žebříčcích s bilancí rozpadu takřka každého druhého manželství. Svůj vrchol v rozvodovosti (66 % v r. 2010) je snad již zažehnan, ale bohužel je v naší společnosti rozpad manželství považován za zcela běžnou životní změnu a spíše jde o uhájení osobního blaha a životního stylu před

³⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 77. ISBN 978-80-7367-250-8.

⁴⁰ PETRUŠEK, M. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 955. ISBN 80-7184-310-5.

důmyslnou rozvahou nad důsledky a zátěží, která potom objektivně padá zejména na děti.

Důvody pro rozvod jsou rozmanité a zcela individuální, od banalit až k důvodům závažnějšího charakteru psychologického, sociálního či ekonomického. Těžko je lze shrnout do obecné roviny. Nicméně jsou zde jisté charakteristické prvky, které důvody současné rozvodovosti zobecňují.

- Potřeba profesní a osobní seberealizace na úkor potřeb rodiny;
- Sociální a psychologická pomoc a kontrola rodin je určena pro řešení již vzniklých vyhrocených situací, rodinné potíže jsou zcela interní záležitostí;
- Svůj vliv má i prodloužení lidského života, je zde větší časový prostor pro osobní restart;
- Ženy jsou soběstačné, ztráta manžela pro ně nepředstavuje takovou ekonomickou hrozbu;
- Rodičovství je regulováno antikoncepcí;
- Sociální sítě nabízí permanentně nové způsoby snadného seznámení;
- Rozpad manželství nepředstavuje již žádné společenské stigma.⁴¹

V osobní rovině se častým důvodem stává předpoklad, že bez partnera bude další život snadnější a méně zatěžující, nebo se stávající partner stal již nepřijatelným. Nelze opomenout také vysoké procento rozpadu rodiny z důvodu nahrazení novým partnerem.⁴²

Manželské/partnerské krize vznikají i v harmonickém vztahu. Vztahová krize může nastat postupně díky vyhoření vlivem času, často prvně mezi 3. a 7. rokem soužití, kdy partneři ztrácí iluzi romantického soužití a zažívají první negativní stránky stereotypu. Vychází najevo více osobních osobnostních rysů obou partnerů, které mohou dojít do názorové kolize vedoucí až k rozpadu. Druhá krize může být pojmenována jako vývojová a přichází přibližně ve 20. roku soužití. Pokud jde o rodinný život s dětmi, mnohdy je zde patrný vliv odchodu dětí z domova, ale také

⁴¹ MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 19. ISBN 978-80-262-0968-3.

⁴² MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 20. ISBN 978-80-262-0968-3.

pocit blížícího se stáří, klimakteria u žen a krize středního věku u mužů. V obou krizových obdobích velmi často dochází k rozvratu rodiny.⁴³

Ať je již důvod k rozvodu jakýkoliv, je velice náročnou psychickou zátěží. Pro partnery v rozvodu je tedy důležitou úlohou přijmout novou událost, neodmítat odbornou pomoc, seznámit se s celým procesem i jeho úskalími a být tak maximálně připraven na prožití všech fází rozvodu. Tyto fáze jsou přirozeným průběhem a ve výsledku jsou i prospěšné. Jejich cílem je zdárné ukončení jedné životní kapitoly a umění se vyrovnat se ztrátou s co nejmenšími negativními dopady na děti.⁴⁴

Emocionální fáze rozvodu (rozchodu):

- Fáze popření – období snahy situaci ještě zvrátit, byť stojí na nerealistických představách, popírání skutečnosti o rozpadu vztahu, sliby, sebeobhajoba, otázka „Proč?“;
- Fáze zoufalství – sebelítost, neustálé hledání viníka, obava o zvládnutí budoucnosti, strach z narušení vztahů s dětmi i dalšími členy rodiny, role oběti;
- Fáze vzteku – expresivní období rozchodu, lítost nad libovolnou investicí do vztahu, pocity křivdy, zrady, potřeba pomsty, ventilování napětí;
- Fáze druhé mízy – uvolnění, dopřávání si dlouho odpíraných radostí, euforie z nového začátku, sklon k navázání nového partnerství, vize nové budoucnosti;
- Fáze vyrovnání – definitivní odpoutání od minulosti, stabilizace, objektivnější pohled na situaci, nová perspektiva, uzavření životní epizody.

Pokud manželé projdou všemi fázemi, mohou dojít až ke stavu konstruktivního rozvodu. Ten spočívá v respektování rozdílného vnímání partnerů, kteří sice ukončují svůj vztah, ale nadále zůstávají rodiči. Pokud jsou muž a žena schopni komunikace, která vede k mimosoudní dohodě, vzniká tak pro děti nejprospěšnější možné rozvodové řešení *spolupracujících rodičů*.⁴⁵

⁴³ MLČÁK, Z. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská Univerzita 1996, s. 44. ISBN 80-7042-452-4.

⁴⁴ MLČÁK, Z. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská Univerzita 1996, s. 42. ISBN 80-7042-452-4.

⁴⁵ MIKULKOVÁ, M. a kol. *Hlavu vzhůru po rozvodu?! Cesta k fungujícímu rodičovskému týmu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2021, s. 93. ISBN 978-80-271-1702-4.

Rozvod je nejen závažným rozhodnutím v partnerském vztahu, ale především narušení závazku vůči dětem. Rodičovství rozpadem manželství či partnerství nezaniká. Naopak je tato krizová situace jeho velkou výzvou a zkouškou. Pro děti je každý nesoulad v rodině nepříjemný a rozchod rodičů je obrovskou psychickou zátěží, kterou při zdlouhavých soudech a dohadách nesou jako celoživotní poškození důvěry v partnerské vztahy a bohužel i v sebe sama. Rozchodem totiž dítě ztrácí důvěru ve dva zásadní pilíře jeho zázemí a narušuje se mu podvědomě vztah s oběma rodiči, čímž ztrácí veškerou potřebnou mentální stabilitu pro zdravý vývoj. Způsob, jakým partneři dokážou zvládnout tuto krizovou životní situaci, má zásadní vliv na dlouhodobé psychické zatížení dětí.⁴⁶

Děti prožívají během rozchodu rodičů pocity smutku, vlastního selhání, mohou trpět poruchami soustředění, projevy agresivity, v pozdějším věku dítěte hrozí uchýlování k alkoholu, drogám a sebepoškozování. Hlavním handicapem přenášeným do dospělosti u dětí z rozvedených rodin je ztráta osobního bezpečí a partnerské důvěry.⁴⁷

Problémem je, že jen zřídka dokážou rodiče v době rozvodu upřednostňovat zájmy dítěte před pocity ať již vlastního selhání, pomsty, či potřeby „výhry“ nad druhým rodičem. Dítě se často dostává do střetu mezi rodiči. Následky pro jeho psychický a zdravý vývoj mohou být fatální nejen v krátkodobých somatických projevech, ale i s dlouhodobým dopadem např. při navazování vlastních vztahových vazeb.⁴⁸

Při rozvodu s dětmi je nezbytná spolupráce s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), který podává pomocnou ruku ve všech krizových a kolizních oblastech, které se dotýkají dětí. Nabízí ovšem rozsáhlou pomoc v řešení problémů i rodičům a může být důležitým komunikačním prostředníkem právě např. v případě sporu o dítě. Dětem je přidělen kolizní opatrovník, jenž s dítětem prochází celou situací a snaží se eliminovat negativní vliv sporu rodičů. Kolizní opatrovník může dítě (od určitého věku) informovat o jeho právech, která jsou srozumitelně zformulována. OSPOD nabízí široké služby napomáhající komunikaci rodičů v konfliktu, jako jsou párová terapie,

⁴⁶ MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 25. ISBN 978-80-262-0968-3.

⁴⁷ MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 26. ISBN 978-80-262-0968-3.

⁴⁸ MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 27. ISBN 978-80-262-0968-3.

rodinná terapie či mediace. Ve spolupráci s OSPOD lze též uzavřít mimosoudní dohodu o další péči o dítě, která je posléze předkládána u soudu, kde je často respektována.

3.1.1 Střídavá péče

Dohoda či soudní nařízení zpracovává během rozvodu vedle materiálního vyrovnání i svěření dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů, nebo do péče společné, známé jako *střídavá péče*. Dítě má právo na oba rodiče a mělo by být vždy jednáno v souladu s jeho nejlepšími zájmy, s respektováním vazeb na jeho sociální skupiny, zájmové kroužky a samozřejmě též na místo bydliště a školských institucí, jež dítě navštěvuje. Důležitým aspektem by mělo být též přání dítěte a jeho postoj k situaci, samozřejmě s ohledem na jeho věk. Při vymezování styku dítěte s rodiči a jeho svěření do péče by též mělo být přihlíženo ke schopnosti a zkušenosti rodičů s péčí o dítě.⁴⁹

Střídavá péče je v posledních letech preferovanou formou péče o dítě, jež s sebou nese zároveň živou diskusi dětských psychologů a o její vhodnosti či nevhodnosti byla vedena řada výzkumných studií. Kladem střídavé péče je jednoznačně kontakt s oběma rodiči, a tudíž umožnění vlivu obou rodičů na jeho vývoj. Dítě má možnost prožívat pokračující vztahy nejen s rodiči, ale i s širší rodinou. Zároveň střídavá péče může pozitivně působit i na rodiče, kteří se střídají o rodičovské povinnosti. Bohužel je třeba konstatovat, že střídavá péče nese svá pozitiva výhradně v případě dohody obou rodičů, při rodičovské shodě a stejné vizi budoucnosti. Pokud jde o konfliktní rozvod, kde je střídavá péče nařízena soudně, nikoliv vzájemnou dohodou, znamená pro děti velmi zatěžující životní podmínky, nestabilitu domova, vykořenění. Střídavá péče má v tomto případě destruktivní vliv na jejich psychiku a zdravý vývoj.⁵⁰

Jedním ze zásadních úskalí střídavé péče je dvojí domov. Dětem se též říká „batůžkáři“, což vyjadřuje ne zcela pozitivní realitu dětí žijících ve dvou domovech. Mikulková a kol., doporučují rodičům, které mají děti ve střídavé péči, aby se připravili na stále se opakující nelibost dětí vůči přesunům a nezvládnutí adaptaci. Ta se může dostavit

⁴⁹ MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 41. ISBN 978-80-262-0968-3.

⁵⁰ MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 33. ISBN 978-80-262-0968-3.

i po několika měsících, kdy se teprve důsledky střídavé péče začnou dostavovat. Doporučují, aby se naučili společně zvládat odpor k jednomu z rodičů nebo i oběma. Zároveň ovšem apelují na brání zřetele na potřeby dítěte.⁵¹

V tomto ohledu jsou tedy i názory psychologů v jistém rozporu. V několika rodinách se osvědčilo jako model střídavé péče střídání rodičů v jedné domácnosti a zachování dětí v jednom prostředí. Je překvapující, jak málo je tento model podporován a aplikován, přitom zřejmě jako jediný skutečně splňuje parametry společné péče s minimem negativních důsledků na dítě. Je tedy více přihlíženo na individuální potřeby dospělých, pro které by střídání domova bylo nepochybně nekomfortní a ekonomicky zatěžující, nicméně závazek vůči dětem z pohledu rodičovství by byl naplněn.

Střídavá péče jako forma úpravy péče o dítě je velmi oblíbená a podporovaná zejména organizacemi sdružujícími otce. Z výzkumných studií ovšem vyplývá, že „zrovnoprávnění“ mužů nemá zcela pozitivní dopad a spíše působí negativně pro všechny zúčastněné včetně dětí, s důsledkem nemalého postižení. Vyvolává dlouhodobou nenávist, nepřátelství a pro děti zcela nefunkční rodinné zázemí.⁵²

Ustanovování péče o dítě by mělo být především v zájmu dítěte. Zájem dítěte by měl být ve sporu o dítě klíčový nejen pro rodiče, ale i pro soudy a veškeré právní orgány. Každý případ je ovšem nutné zohledňovat zcela individuálně s ohledem na osobnost dítěte, jeho citové vazby s rodiči, sourozenci i širší rodinou, na jeho osobní vlohy, ale také na výchovné dovednosti rodičů, jejich morální hodnoty, prospěšné prostředí pro jeho zdravý fyzický i psychický vývoj. Ne vždy je ovšem možné jednoznačně všechna kritéria splnit. Důležitým faktorem je názor dítěte, dle jeho věku a vyzrálosti (v posledních letech jsou dotazovány děti již od věku 6-7 let), ale i zde jsou další aspekty rozhodující o výsledku soudních rozhodnutí. Podle Výboru pro lidská práva z roku 2013 byl vypracován seznam základních předpokladů pro správné posouzení sporů v zájmu dětí, jež obsahuje několik bodů, jako názor dítěte, identitu, ochranu

⁵¹ MIKULKOVÁ, M. a kol., *Hlavu vzhůru po rozvodu?! Cesta k fungujícímu rodičovskému týmu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2021, s. 157. ISBN 978-80-271-1702-4.

⁵² MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 32. ISBN 978-80-262-0968-3.

zdraví a péči, ale také zachování prostředí, ve kterém žije, a podporu již stávajících vztahů dítěte v rodině.⁵³

Vzhledem k rozporuplnosti názorů erudovaných psychologů, zkušeností z klinické praxe i mnohých studií vyplývá ohledně společné péče o děti mnoho rozporuplných závěrů. Rodičovská shoda by jistě byla nejlepším řešením a zřejmě by byla nápomocná možnosti hledání řešení pod odborným vedením v delším časovém horizontu, s cílem uvědomění si nejen mateřských a otcovských právních povinností, ale především úloh a rolí, jaké oba rodiče v životě dítěte mají. Zejména sociální pracovníci často apelují na vytvoření společné rodičovské dohody. Záleží pak na emocionální zátěži a schopnosti zvládnutí konfliktu mezi rodiči. Střídavá péče by pak mohla být aplikována vhodnou formou a pouze tam, kde je skutečně smysluplná pro zdravý rozvoj dítěte.

3.2 Narození druhého dítěte

Krise v rodině může nastat i v případě události, jež se může zdát na první pohled výhradně radostná a pozitivního charakteru, jako je narození druhého dítěte. Nicméně nelze přehlédnout psychickou někdy až traumatizující zátěž, kterou nový sourozenec znamená pro prvorozené dítě. Rodiče jsou tak vystaveni situacím, jež nelze předvídat, a jsou nuceni je řešit. Harmonický chod dosud funkční rodiny je tak vystaven novým rizikovým podnětům, které nelze ignorovat a je úkolem rodičů tyto výzvy překovávat.

Rodičovství začíná narozením dítěte, které nějakou dobu žije v rodině jako jediný středobod rodinného mikro-vesmíru, má veškerou pozornost a zájem obou rodičů. Jako jedináček vyrůstá v prostředí citového i materiálního zabezpečení. V České republice je počet jedináčků vysoký, ze sociologických průzkumů vychází přibližně 1,4 dítěte na ženu ve věku plodnosti. Přesto stále za standardní rodinu společnost považuje rodinu se dvěma dětmi. Rozhodnutí, zda vychovávat jedno nebo více dětí, je ovlivněno mnoha faktory, které jsou navázány na zdravotní stav rodičů, finanční zázemí, pracovní

⁵³MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 72. ISBN 978-80-262-0968-3.

požadavky, sociální zařazení i další závažné události v rodině. Mít jedno dítě tedy nemusí být nutně primárním přáním rodičů, jindy je samo sebou svobodnou vůlí.⁵⁴

Přijetí sourozence prvorozeným dítětem je závislé na jeho věku a fázi vývoje, ve které se právě nachází, na jeho temperamentu a povaze. Dítě je každopádně navyklé na absolutní pozornost, která je příchodem dalšího potomka narušena. Dítě se na sourozence těší v době těhotenství, kdy pro něj ještě nenastala žádná změna v chování rodičů, zejména matky. V době porodu cítí první odloučení a první narušení svého zázemí – matku mu někdo odvedl. Přesto ještě v prvních dnech sdílí radost z nového sourozence i vlivem radosti rodičů, na níž navazuje. Ovšem později starší dítě začíná pociťovat výraznou změnu režimu, směřování pozornosti a nabývá pocitu, že již není milováno a roste v něm pocit frustrace, osamělosti a bezmoci. Svého sourozence vnímá jako „vetřelce“ a pokouší se ho různými zvědavými způsoby upozadit a nechat ho zmizet ze zorného pole rodičů.⁵⁵

Sourozenecká rivalita často ústí u prvorozeného v regresi čili návratu v chování novorozence, neboť vnímá rodičovský zájem právě tímto směrem a chápe tento způsob projevu jako možnost návratu k původní oblíbenosti. Dítě zároveň získává nepsaný status „velkého bratra nebo sestry“, což může i nemusí přijímat pozitivně. V době příchodu dalšího dítěte potřebuje starší sourozenec větší pozornost než dříve.⁵⁶

Pozice jedináčka je stále jistým společenským stigmatem, které jedince předurčuje k danému typu chování a hodnotových postojů, jež vnější společnost očekává. Předpokládají se vlastnosti jako rozmazlenost, neschopnost spolupráce, velké ego či sobeckost. Tyto předpoklady ovšem vychází spíše ze zúžené optiky bez širších souvislostí. Je pravdou, že se jedináčci mohou projevovat nedostatkem tolerance, trpělivosti, emočních výkyvů či neopodstatněnými spory, ale mnohdy se naopak projevují jako zodpovědné a cílevědomé osoby, které někdy až předčasně dozrávají s vysokou schopností postarat se sami o sebe. Jedináčci jsou sice zahrnuti absolutní rodičovskou péčí, ale zároveň jsou na ně kladeny nároky a očekávání rodičů. Ve stejné

⁵⁴ SKLÁDALOVÁ, M. *Sourozenci: O spravedlivé výchově*. 1. vyd. Brno: CPress ve spol. Albatros Media, a.s., 2018, s. 11. ISBN 978-80-264-2099-6.

⁵⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: děti a dospívání*, 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 155. ISBN 978-80-246-2153-1.

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: děti a dospívání*, 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 229. ISBN 978-80-246-2153-1.

pozici, byť dočasně, se nachází dítě prvorozené, až do momentu narození sourozence čili každé prvorozené dítě zažívá nějaký čas období jedináčka.⁵⁷

Prvorození tedy stejně jako jedináčci mají veškerou péči o sebe zajištěnou od rodičů. V momentě příchodu mladšího sourozence je pozice prvorozeného dítěte přirozeně automaticky změněna do role zralého pomocníka. Starší děti tak projdou jakýmsi procesem rychlého „zestárnutí“. Starší tříleté dítě je najednou už „velké“, zatímco, až bude jeho mladší sourozenec ve stejném věku, bude stále „ten malý“. Prvorození jsou většinou vedeni ke společné péči o mladšího sourozence. Z psychologických studií vyplývá, že se první děti často projevují ctižádostí, perfekcionismem. Někdy v důsledku zvýšených či ambiciózních požadavků ze strany rodičů mohou v dospělosti trpět úzkostmi a depresemi.⁵⁸

Pro prvorozené dítě je příchod sourozence ve valné většině případů traumatizujícím zásahem do jeho osobního prostoru. Velice důležitou úlohu zde mají právě rodiče, jejich postoje k situaci a značná míra empatie vůči staršímu dítěti. Zejména děti ve věku předškoláků jsou velice citliví a velmi kritičtí k chování nejbližších. Způsob chování rodičů k sobě navzájem je pro ně určujícím vzorem chování k sourozenci, a tedy nezbytný pro udržení harmonie rodiny. Pokud rodičovský pár příchod druhého dítěte sám emočně a kapacitně nezvládá, vznikají kolize, sourozenecké vztahy jsou pak také více vyhrocené nebo je následkem naopak kompenzování vztahu s rodiči spojenectvím.⁵⁹

Nejúčinnější pomocí pro dítě nepřijímající svého sourozence a případně i dlouhodobý sourozenecký nesoulad je rodičovský příklad. Je zapotřebí naučit dítě zvládat své emoce vlastním příkladem, vyrovnaností. Vyrovnaný rodič je spíše koučem než kontrolorem situací mezi dětmi, snaží se zůstat emocionálně napojený na jeho potřeby a pochopit jeho pocity, potažmo reakce a chování.⁶⁰

⁵⁷ SKLÁDALOVÁ, M. *Sourozenci: O spravedlivé výchově*, 1. vyd. Brno: CPress ve spol. Albatros Media a.s., 2018, s. 19. ISBN 978-80-264-2099-6.

⁵⁸ SKLÁDALOVÁ, M. *Sourozenci: O spravedlivé výchově*, 1. vyd. Brno: CPress ve spol. Albatros Media a.s., 2018, s. 22. ISBN 978-80-264-2099-6.

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: děti a dospívání*, 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 229. ISBN 978-80-246-2153-1.

⁶⁰ MARHAMOVÁ, L. *AHA rodičovství – sourozenci*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 2021, s. 17. ISBN 978-80-204-5853-7.

Americký manželský a vztahový poradce Gary Chapman představil ve svých knihách model pěti zásadních projevů lásky, kterými se děti vyjadřují či potřebují vyjadřovat, s cílem lepšího pochopení pohnutek jednání a prožívání pocitů dětí. Popisuje je jako *jazyky lásky* a patří mezi ně – *slova ujištění, pozornost, dárky, fyzický kontakt a skutky služby*. Tyto znaky mají představit pět způsobů projevování citu, který je pro každé dítě odlišné. Pochopení principu, jakým funguje individuální naplňování lásky jednotlivých dětí, napomáhá empatické komunikaci mezi rodiči s dětmi, a tedy i pochopení sourozeneckých odlišností a vztahů.⁶¹

Někdy se, i přes dostupnou poradenskou literaturu, dostávají rodiče do svízelných situací mezi dětmi, kdy jsou nuceni řešit násilí, úzkosti či deprese dětí v důsledku nesořodých sourozeneckých vztahů. Pokud není v silách rodičů sourozenecké konflikty vyřešit vlastními silami, je třeba tento problém nezlehčovat a poradit se s odborníky z oblasti rodinné či dětské psychologie, případně psychiatrie. Obecně platí, že ve více i v méně závažných případech je potřeba plně přijmout zodpovědnost rodičovství a při problémech v rodinné komunikaci začínat nejprve u sebe, tedy u rodičů.

3.3 Nemoc v rodině

Zdraví je jedním ze základních předpokladů spokojené funkční rodiny. Zásah do rodinné harmonie prostřednictvím vážné nemoci nebo postižení je nositelem rodinné krize. Nemocí může trpět jeden z rodičů nebo dětí, může být fyzického i psychického rázu. Ve všech případech nemoc deformuje vztahy a celkové klima rodiny, vytváří zcela nové prostředí, ve kterém je třeba se zorientovat a adaptovat se na ně s cílem rodinu opět stabilizovat.

Přijetí informace o nemoci nebo o trvalých následcích bývá horší, pokud přichází nečekaně, např. náhlé zjištění u lékaře bez předchozích potíží, jako vedlejší komplikace po operaci, nalezení souběžné nemoci při nemoci již stávající, nebo také úraz. Stres, jenž informace o problému vyvolává, většinou v prvních momentech není zcela patrný.

⁶¹ CHAPMAN, G. *Pět znaků láskyplné rodiny*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011, s. 70. ISBN 978-80-7255-249-8.

Rodina je schopna se semknout a vynaložit veškeré dostupné úsilí na podporu postiženého. Při dlouhodobém zdravotním problému se postupně prohlubují pocity frustrace, viny, úzkosti, nespravedlnosti, obavy z neisté budoucnosti. Schopnost přizpůsobení se rodiny potřebám nemocného i tempo adaptace silně ovlivňuje samotný postižený, zda je schopen rychle se sžít s novou situací a je schopen vlastní odpovědnosti a převzetí kompetence za svůj handicap. V případě pasivity hrozí depresivní stavy, odmítání pomoci a znemožnění pomoci od členů rodiny. Izolace není vhodným řešením.⁶²

Pokud nemoc (případně postižení) zastihne matku, vztahy v rodině sice zůstávají relativně stabilní, nicméně je zde výrazně oslabena schopnost řízení rodiny. Může se vychýlit do modelu, který není pro rodinu komfortní. Matka by vždy měla mít své vymezené kompetence v řízení rodiny, jinak se může vlivem oslabení dostat do stavu rezignace. Nemoc otce přináší spíše ekonomickou zátěž pro rodinu, ale často je lépe zvládána než absence matky v chodu rodiny.⁶³

Nemoc dítěte je v rodině snášena nejhůře a je častým důvodem rodičovských konfliktů, narušení psychiky se vyskytuje u vysokého procenta manželských párů. Prohlubuje se pouto matky s nemocným či postiženým dítětem a otec i zbytek rodiny jsou upozadováni. Spojení všech rodinných sil je však pro adaptaci společného života s nemocným dítětem prospěšnější. Spolupracující rodiče, eventuálně zdraví sourozenci mohou lépe vyhledávat a nacházet společné činnosti, na něž nemá nemoc žádný vliv, a budovat tak osobní strategii pro lepší a rychlejší adaptaci. Pro rodinu je též náročnější pochopit chování nemocného dítěte, na které je kladen nárok vyspělejšího jednání, chápání a přijetí problému. Dětské chování se naopak často obrací do regrese k infantilitě, což v dítěti vyvolává vnitřní rozpor a jeho projevy působí neuchopitelně, nepředvídatelně a odmítavě. Pro členy rodiny je podstatné, co nejrychleji se zorientovat v pohnutkách dítěte k tomuto jednání a chápat je jako vyjádření a reakci na ztrátu sebejistoty. Rodiny s nemocným dítětem stojí před úkolem upravit své vize o budoucnosti, upínat se k dosažitelným cílům a změnit životní hodnoty a priority.

⁶² MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. 1. vyd. Brno: MSD s.r.o., 2008, s. 163. ISBN 978-80-7392-069-2.

⁶³ MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. 1. vyd. Brno: MSD s.r.o., 2008, s. 165. ISBN 978-80-7392-069-2.

Prospěšné pro rodinu je též udržení kontaktu s vnějším světem, kde je třeba novou přijatou realitu představit a obhájit novou rodinnou identitu.⁶⁴

Nemocné dítě v rodině je zásahem nejen pro rodiče, ale i pro jejich zdravé sourozence. Stávají se automaticky součástí nového provozu v rodině a napomáhajícím článkem. Zdravý sourozenec je považován za „zvýhodněného“ svým zdravím, a je tak veškerá pozornost upírána k pacientovi. Rodiče tak někdy přehlíží individuální zájmy a osobnost zdravého sourozence. Psychologové nazývají tento stav syndrom „hodného dítěte“. Charakterizuje dítě, které pomáhá, nic nevyžaduje pro svou potřebu, je ochranné vůči své rodině i nemocnému sourozenci. Tyto děti jsou sociálně vyzrálejší a často nedokážou sdílet radosti s vrstevníky. Důsledkem přehlížení potřeb zdravého sourozence může způsobit jeho uzavřenost, a dokonce někdy závist nemocnému. Komunikace mezi sourozenci a vedení k podpoře zájmů i zdravého dítěte je ale prospěšná i pro psychiku nemocného dítěte a pomáhá mu vytvářet vhodnější prostředí k uzdravování.⁶⁵

Pro rodinu, kterou zasáhla nečekaná zdravotní událost, je velmi náročné okamžitě vytvořit nejúčinnější ochrannou a stabilizační strategii, jež se navíc v průběhu adaptace na situaci mění. Vytváření strategií je společným experimentem a na jeho úspěšnosti závisí zvládnutí problému nebo naopak rozpad rodiny. Strategie zvládnání stresu při krizové skutečnosti jsou předmětem mnoha studií a výzkumů. Ze závěrů lze vyhodnotit závislost výsledku na aktuálních citových vazbách a na množství a kvalitě dosud prožitých událostí.⁶⁶

⁶⁴ MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 118. ISBN 80-86429-19-9.

⁶⁵ KRTIČKOVÁ, M. *Sourozenci vážně nemocných dětí* [online]. [cit. 2013-12-1]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/sourozenci-vazne-nemocnych-deti>

⁶⁶ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007, s. 77. ISBN 978-80-7367-250-8.

Za účinné jsou považovány následující strategie:

- Zaměření na získání dalších zdrojů pomoci, formou zapojení širší rodiny či pečovatelů;
- Zaměření na snížení napětí v rodině, komunikace s přáteli, různé formy cvičení, hry, humor;
- Zaměření na hodnocení a pochopení situace, důvěra v určité řešení, hledání pozitiv na těžké situaci.

Psychická zátěž rodiny je ve většině případů podporována doporučenou terapií a spoluprací s klinickým psychologem. Hlavním předpokladem úspěchu spolupráce je hluboký interest rodičů situaci společně zvládnout.

4 VYBRANÉ KONFLIKTNÍ SITUACE V BĚŽNÉM RODINNÉM ŽIVOTĚ

Konflikt lze považovat za zcela přirozenou součást života ve všech jeho sférách. Je konfrontací odlišných postojů či názorů dvou nebo více jedinců. Konflikt primárně vzbuzuje představu agresivního jednání při sporu, ale může se jednat i o věcný dialog, cílený na vyjádření a vymezení osobní potřeby a postoje, či jinou formu komunikace. Konfliktní situace v partnerství jsou běžnou fází procesu poznávání a sžívání se. Páry jsou konfrontovány odlišnostmi zvyků, hodnot, hodnocení, vnímání a mohou dojít až k pocitu nepochopení, nesouznění, nedostatku podpory, frustrace či nespravedlnosti. Z dlouhodobého hlediska mohou konfliktní situace vyvstávat kdykoliv během společného soužití vlivem přicházejících stále nových podnětů. Konflikt nelze jednoznačně považovat za vztahové negativum, neboť může být významným spouštěčem zlepšení vztahu. Záleží, zda je jeho řešení konstruktivní či destruktivní.⁶⁷

4.1 Rodiče a dospívající děti

Období dospívání je pro mnohé rodiče „noční můrou“ a snaží se na tuto etapu vývoje svých potomků maximálně připravit, přestože jsou si vědomi, že nelze odhadnout, jakým směrem se bude vyvíjet bouřlivý transformativní proces právě u jejich dětí. Vzhledem k náročnosti biologických změn, které mají nutně vliv na psychickou stránku dospívajících a jejich potřebu vymezení se ve společnosti, často přichází v tomto období ke konfliktům v rodině. Nejčastěji mezi dětmi a rodiči, ale také mezi rodiči samotnými v důsledku odlišných názorů na výchovné metody.

Dospívání je přechodným obdobím mezi dětstvím a dospělostí. Jedná se přibližně o desetiletý životní úsek mezi 10. a 20. rokem života. Jde o proces zcela měnící osobnost z hlediska biologického, psychického i společenského. Jakým způsobem proměna jedince probíhá, závisí mj. na vnějších společensko-kulturních požadavcích

⁶⁷ TRÉLAŮN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 11. ISBN 80-7178-935-6.

a očekáváníích vůči dospívajícímu. V této specifické životní etapě si jedinec vytváří své sociální vazby a snaží se obstát ve vyspělejší podobě své identity.⁶⁸

Konkrétní vymezení období dospívání se může lišit dle výkladu jednotlivých autorů. Důvodem je velká individuálnost vývoje dětí v tomto období. Nicméně lze pojmenovat dvě na sebe navazující období dospívání – *puberta* (10–15 let) a *adolescence* (15–20 let). Tělesná i psychická zralost ve stejném věku má velké odchylky, každé dítě má „své tempo“ vývoje, rozdíly mezi vrstevníky se prohlubují. V posledních letech je zaznamenána rychlejší vyspělost dětí v obou úrovních. Vlivem stravy, způsobu bydlení, péče o hygienu, sportovních aktivit a svou úlohu hrají i informační technologie (IT).⁶⁹

Dospívání je proces, který se odehrává ve třech úrovních:

- Biologická – pohlavní dozrávání, hormonální změny, mění se tělesné proporce blíže k dospělosti;
- Sociální – mění se postavení v sociálních skupinách, budování vlastní pozice, začlenění;
- Osobnostní – osvojování si vlastní identity, kým chci být.⁷⁰

Charakteristika dvou chronologických období dospívání:

Pubescence:

- Zásadní biologické změny, tělesný přerod z dítěte blíže dospělosti;
- Souhrn biologických, sociálních a psychologických procesů;
- Pohlavní dozrávání;
- Přijímání vlastní proměny a její reakce na ni;
- Psychická labilita.⁷¹

⁶⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: děti a dospívání*, 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 367. ISBN 978-80-246-2153-1.

⁶⁹ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 3. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, S. 197. ISBN 978-80-7452-130-0.

⁷⁰ HELUS, Z. *Úvod do psychologie 2., přepracované a doplněné vydání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2018, s. 281. ISBN 978-80-247-1990-9.

⁷¹ HELUS, Z. *Úvod do psychologie 2., přepracované a doplněné vydání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2018, s. 281. ISBN 978-80-247-1990-9.

Adolescence:

- Biologické dozrávání;
- Přechod k dospělosti a jeho uvědomování si;
- Zklidnění po psychické stránce;
- Práce s perspektivou vlastní budoucnosti, konstruktivnější přístup;
- Rozvíjení sebeovládání.⁷²

Od konce 19. století je vyzorován příchod dospívání ve stále nižším věku tzv. sekulární akcelerace. Pubescence je ukončena reprodukční schopností jedince.

Pro psychiku pubescenta je nejnáročnější vyrovnat se s probíhajícími tělesnými změnami, za které se mnohdy stydí, neboť neví, zda ve své „nové podobě“ dostatečně zapadne mezi své vrstevníky. Někteří dospívající se stahují do introvertní pozice, někteří naopak mají potřebu svou nejistotu skrývat extrovertními extravagantními úpravami zevnějšku (značkové oblečení, piercing, tetování).⁷³

S nejistotou názoru na vlastní vzhled a vlivem hormonálních změn přichází velká emoční labilita. Snižuje se schopnost soustředění díky náladovosti, dospívající se vyznačují častým střídáním vysoké aktivity a následným zklidněním až do stavu jisté apatie. Klíčovým pojmem pro období dospívání je nejistota.⁷⁴

Velice specifické a neukotvené jsou v tomto období vztahy s okolím a rodiči. Pubescenti jsou většinou k dospělým velmi kritičtí a cítí nepochopení ze strany rodičů. Může docházet až k pocitům dočasné nenávisti kvůli výchovnému omezování. Dospívající mají sklon k osamostatnění a odpoutání od rodiny, o to více se uchylují ke svým vrstevnickým skupinám. Zároveň je ovšem pro ně rodinné zázemí stále velice důležitým útočištěm. Úlohou rodičů je korigovat chování, snažit se dát najevo volný prostor a zároveň udržet vedení morálních hodnot rodiny jako vzor.⁷⁵

⁷² HELUS, Z. *Úvod do psychologie 2., přepracované a doplněné vydání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2018, s. 284. ISBN 978-80-247-1990-9.

⁷³ HELUS, Z. *Úvod do psychologie 2., přepracované a doplněné vydání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2018, s. 282. ISBN 978-80-247-1990-9.

⁷⁴ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 3. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, s. 197. ISBN 978-80-7452-130-0.

⁷⁵ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 3. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, s. 198. ISBN 978-80-7452-130-0.

Rodiče se často stávají pro pubescenty nepřijatelní a roste nesouhlas s chováním na obou stranách, vymezení dvou nesourodých světů a izolace od rodičů. Důležitou úlohou rodičů dětí ve fázi puberty je stále projevovat zájem o jejich pocity, ač jsou nepřenosné a neuchopitelné, a dávat najevo svou náklonnost a lásku. Pro pubescenty jsou velmi důležité přátelské vztahy a v případě narušení této vazby a vazby v rodině hrozí vyhrocené jednání.⁷⁶

Rizikové jednání, jež se může v době dospívání vychýlit až ke ztrátě sociálního citění a k závažným přestupkům, jako je požívání psychotropních látek, nebo drobná kriminalita, ničení cizích věcí. Hlavním předmětem zkoumání psychologů při rizikových projevech pubescentů je rodinné prostředí, styl výchovy rodičů, školní klima a vrstevnické vazby.⁷⁷

Zázemí je pro dospívající určitou samozřejmostí, což jim umožňuje ve vývoji zbavit se své dětské závislosti na rodičích a začít se osamostatňovat. Čím větší je neporozumění rodičů nového stavu dítěte, tím se konflikty prohlubují. Výchovné postupy rodičů se v tomto období liší již z genderové podstaty. Matky spíše promlouvají a žádají domluvu, otcové bývají razantnější, nicméně vnitřně lépe chápaví k přeměně k dospělosti. Většinou se počátkem puberty dospívající děti uchylují více k matce, následně k otci. Později ovšem mohou nastat konflikty především s rodiči stejného pohlaví. Pokud se rodiče dokážou vzájemně podporovat ve svých rolích a plně si uvědomí, že představují základní vzor určitého způsobu života pro dítě, nemusí být epocha dospívání dramatická a pro děti je v závěru adolescence snazší návrat k rodinným hodnotám.⁷⁸

4.2 Pracovní vytížení rodičů v souladu s rodičovskými povinnostmi

Ještě před několika desítkami let by zřejmě nebylo téma souladu pracovních povinností chápáno jako problematická část rodinného soužití. Role mužů a žen v rodinách byly

⁷⁶ HELUS, Z. *Úvod do psychologie 2., přepracované a doplněné vydání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2018, s. 283. ISBN 978-80-247-1990-9.

⁷⁷ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 3. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, s. 211. ISBN 978-80-7452-130-0.

⁷⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: děti a dospívání*, 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 403. ISBN 978-80-246-2153-1.

jasně vymezeny, muž obstarával ekonomickou oblast rodiny a žena domácí práce. V dnešní době je situace pod vlivem emancipace žen v oblasti profesní a emancipace mužů v oblasti péče o děti značně jiná. Jistým zrovnoprávněním v těchto dvou oblastech jsou otcové i matky nuceni vyhodnocovat svá rozhodnutí o budování rodiny v souladu se svou představou o kariéře, což mnohdy rodí konflikt v rodičovské komunikaci.

Již v 80. letech 20. století byla známa silná emancipace žen, které se chtěly vymanit z předsudku, že mají být pouze v domácnosti a pracovní profesní povinnosti spadaly na bedra mužů. Ženy, které toužily po uplatnění na pracovním trhu, byly společensky odsuzovány za neplnění své mateřské role. Možnost vlastního kariérního postupu souběžně s rodinou ovšem pro mnohé ženy znamená kontakt s okolím, seberealizaci a také zvýšení sebeúcty.⁷⁹

S rostoucí schopností uplatnění ženy na trhu práce a její zrovnoprávnění na pozicích, dříve zcela mužských, začala postupně klesat i porodnost. Plánování rodičovství získává svou dominanci. Zejména páry s vysokoškolsky vzdělanými ženami začínají uvažovat o tom, zda již je vhodná doba pro početí dítěte, a též o jejich počtu. Do popředí se dostává nejprve budování profesního postavení ženy, ekonomická jistota a teprve potom plánování rodiny.⁸⁰

V dnešní době je ženské postavení na trhu práce zcela standardní a výkony žen v oblastech, kterými se zabývají, jsou na úrovni s výkonem mužů. Profesní náplň se navíc pro mnohé ženy stává zároveň „koníčkem“, což může též ovlivňovat jejich rozhodování o rodinném životě.

Problematika sladění práce s rodinou, osobních ambicí žen a vlivu částečné absence matky v domácnosti při výchově dětí tak vstoupila do popředí zájmu společnosti. Psychologové v dnešní době se relativně shodují, že z dlouhodobého hlediska je pro matku naopak nevhodné setrvávat pouze jako pečovatelka o děti a domácnost. Zachování určitého prostoru pro osobní rozvoj nebo zájmové činnosti je prospěšné pro ni i dítě. Přestože se budoucí maminky na své potomky bezpochyby nesmírně těší, může se časem dostavit pocit odpojení od přátel, koníčků a frustrace ze stávajícího

⁷⁹ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 3. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, s. 246. ISBN 978-80-7452-130-0.

⁸⁰ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 3. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, s. 248. ISBN 978-80-7452-130-0.

života. I z dlouhodobého hlediska je pouhé upnutí na dítě spíše varující, neboť dítě se dříve či později osamostatní a matce hrozí prožívání nepříjemného syndromu „opuštěného hnízda“. Matka, která má prostor pro své osobní potřeby, se stává matkou spokojenou, což je základ nejen pro zdravý vývoj dítěte, ale i pro vytváření manželské pohody.⁸¹

Péče o dítě a domácnost je stále primárně úlohou žen. Na mateřské dovolené jsou méně než 2 % mužů. Důvodem je i stránka ekonomická. Ohodnocení mužů je stále vyšší než u žen. Navíc jsou stále trvající vzorce rodiny, kdy mužova úspěšnost se hodnotí dle jeho schopnosti finančně zajistit rodinu, u žen se hodnotí, jak zvládá chod rodiny, případně, jak zvládá kombinovat rodinu a práci. Nově se vyvíjí postoj k aktivnímu zapojení otců, poukazování na jeho kompetence a důležitost jeho participace na výchově. Ten stojí na akceptaci mužů profesní ambice matky a zároveň na respektování ze strany matky ohledně rozdílnosti otcovy péče o dítě a domácnost.⁸²

Pro pracovně vytížené rodiče vyvstává otázka, jak jejich profesní závazky přijmou a zvládnou děti. Někteří otcové se ve snaze zajistit rodinu po finanční stránce setkávají se ztrátou napojení na děti. Děti naopak mohou nelibě nést odchody matek do práce. Přichází pak pocit viny (zejména matek) a obava negativního dopadu na psychiku dítěte. Často je proto doporučovaný vhodný časový harmonogram rozdělený na čas profesní a strávený s rodinou. Pro děti nebývá podstatná kvantita prožitých chvil, ale intenzita společných zážitků. Kvalitu společně strávených momentů s dítětem bychom mohli zasadit do třech oblastí, jež zahrnují plnou neboli vědomou pozornost, schopnost kreativity a vymýšlení novinek, společné rituály.⁸³

Úspěšnost spojení práce a rodiny je do značné míry závislá na toleranci, respektu a flexibilitě rodičů, eventuálně i se zapojením širší rodiny. Úkolem rodičovství je i v pracovním vytížení důsledně dbát na organizování společně tráveného času a pravidelnosti setkávání rodičů s dětmi.⁸⁴

⁸¹ MARKSOVÁ-TOMINOVÁ, M. *Rodina a práce – jak je sladit a nezbláznit se*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 10. ISBN 978-80-7367-615-5

⁸² RYDVALOVÁ, R., JUNOVÁ, R. *Jak sladit práci a rodinu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 27. ISBN 978-80-247-7382-7.

⁸³ RYDVALOVÁ, R., JUNOVÁ, R. *Jak sladit práci a rodinu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 112. ISBN 978-80-247-7382-7.

⁸⁴ LABUSOVÁ, E. *Kolik času svých rodičů potřebují současné děti* [online]. © 2011-2023 [cit. 2012-12-02]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/kolik-casu-svych-rodicu-potrebuji-soucasne-deti>

4.3 Vliv prarodičů na výchovné metody rodičů

Nejen pro pracovně vyčerpané rodičovské páry je nezbytná pomoc a zajištění dětí v jejich nepřítomnosti. Nejpřirozenějším zastoupením rodičů jsou prarodiče. V minulosti bylo toto zastoupení zcela běžné a mezigenerační vztahy více respektovány. Prarodiče byli často součástí jedné domácnosti a byli zapojováni do výchovného procesu vnoučat. Dnes se setkáváme se společnými mezigeneračními domácnostmi spíše ojediněle. Díky oddělenému bydlení roste větší autonomie jednotlivých rodin a s ní obava z nesourodých názorů na výchovné postupy rodičů a prarodičů. Bývají jedním z častých důvodů konfliktů v rodině. Otec i matka pocházejí z různého rodinného prostředí, každý jedinec pomyslně navazuje na jisté rodinné koncepty. Vlastní koncepty si začínou vytvářet rodičovské páry později skrze vlastní zkušenosti a v důsledku pozitivního či negativního vztahu k vlastním rodičům a souznění či odmítání jejich výchovných postupů. Pro rodiče je vhodné pokusit se vytvořit vlastní rodinná pravidla, aby tak upevnili identitu vlastní nukleární rodiny.

V případě, že je mezigenerační vztah harmonický, mohou být prarodiče nejen pomocnou rukou pro rodiče, ale zároveň důležitými osobami v životě dětí. Prarodiče jsou pro vnoučata pojátkem s historií a kořeny rodu, mohou nabídnout své zkušenosti a být tak dobrými rádci. Přesto hlavní vedení rodiny zůstává na rodičích, kteří určují chod dne a časový harmonogram rituálů dětí, jež prarodiče respektují.⁸⁵

Vztah prarodičů s vnoučaty je v mnohém ohledu nenahraditelný a může být vzájemně přínosný. Hodnoty prarodičů nejsou tolik zaměřené na výkon a výsledky jako u rodičů, ale spíše na oblast sociálního citění. Dokážou ocenit i vést ke vzájemné podpoře a pomoci. Poskytují dětem více prostoru na rozhovory, vyprávění z dětství. Jsou důležitým vztahovým a emočním vzorem, přijímají děti, jaké jsou, a zároveň umí předložit opodstatněné mantinely. Děti na druhou stranu mohou být prarodičům nápomocni např. v orientaci na počítači nebo jiných IT technologiích. Tím roste vzájemné naplnění pocitu potřebnosti.⁸⁶

⁸⁵ RYDVALOVÁ, R., JUNOVÁ, B. *Jak sladit práci a rodinu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 121. ISBN 978-80-247-7382-7.

⁸⁶ KOUTOVÁ, R. *Rodina je i babička a dědeček* [online]. © 2011-2023 [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/rodina-je-i-babicka-a-dedecek>

Druhou stránkou vlivu prarodičů na výchovu jsou situace, kdy se do popředí dostává střet nepochopení rozdílných výchovných postojů. Jako velmi známé problematické téma mezi rodiči a prarodiči je „rozmazlování“ dětí. Prarodiče dovolují zakázané a pro některé rodiče to působí jako podryvání autority. Proto je prospěšné, aby prarodiče respektovali vymezené mantinely rodičů. Děti se dokážou velmi dobře zorientovat a vědí, co si kde a s kým mohou dovolit a spíše tyto rozdíly chápou jako rozdílné vnímání ve světě dospělých, což je pro ně obohacující. Do jaké míry lze takovou situaci hodnotit jako konfliktní, závisí také na osobních vztazích mezi prarodiči a tchánem či snachou.⁸⁷

Soulad mezi prarodiči a rodiči někdy komplikují osobní vztahy z původních rodin. Otec či matka se nedokážou vzdát své role dítěte a při rozdílnostech v názorech na výchovu vlastních dětí se přiklání spíše pohledu vlastních rodičů než partnera. Tyto postoje mohou ústit v emocionální roztržky a narušení všech zúčastněných vztahových vazeb.

Respektování pravidel rodičovského páru je základem pro fungování mezigenerační pomoci v dnešní době. Rodičovské páry potřebují vybudovat vlastní rodinný základ, a ze strany prarodičů očekávají podporu vlastních rozhodnutí, nezasahování do nových modelů, a zároveň občasnou radu zkušených. Jde tedy o značně křehký způsob komunikace. Pro děti je rozdílnost výchovných přístupů i reakcí na situace přínosná, a učí je pochopení. Ovšem za předpokladu vzájemného respektu rodičů a prarodičů i mezi samotnými rodiči.⁸⁸

⁸⁷ KOUTOVÁ, R. *Rodina je i babička a dědeček* [online]. © 2011-2023 [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/rodina-je-i-babicka-a-dedecek>

⁸⁸ MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K. *Rodina jako tým*. 1. vyd. Praha: Albatros media, 2021, s. 128. ISBN 978-80-7261-588-9.

5 VZDĚLÁVÁNÍ RODIČŮ K RODIČOVSTVÍ

Přestože je rodičovství většinou pojímáno jako vztah rodičů s dětmi, nelze zapomínat na vztah matky a otce. Pokud se má rodina vyvíjet správným směrem a dokázat řešit každodenní i náročnější životní události, je v první řadě nezbytná péče právě o tento vztah. Součástí rodičovství není pouze výchova dětí, ale také vzájemné učení se a výchova samotného rodičovského páru.⁸⁹

Ke vzdělávání rodičů lze přistupovat v rovině teoretické a praktické. Teoretická rovina nabízí rodičům množství publikací o partnerství, rodině a výchově, odborném poradenství, mediaci, rozmanitých psychologických terapiích a službách nebo také o rozvoji v duchovní oblasti. Zaměření vhodné terapie závisí na konkrétním problému v rodině. Tato pomoc rodinám je zásadní, velmi přínosná a její zastoupení v opoře rodin a řešení rodinných a partnerských vztahů má své nezastupitelné místo již proto, že otevírá komunikaci mezi rodiči. Rovina praktická pohlíží na výchovu k rodičovství skrze záměrné hledání aktivně stráveného času samotných rodičů, nebo společně s rodinou. Poukazuje na vědomé trávení společného času i v každodenních rutinních maličkostech. Klíčový je zde způsob a výběr naplnění volného času. Touto oblastí se zabývá zájmové vzdělávání.

5.1 Terapie a odborná pomoc

Odbornou pomoc nabízí mnohé organizace, ať již v oblasti poradenské či terapeutické. Nabízí pomoc partnerům a rodinám v oblasti zdravotní, psychologické, výchovné, sociologicko-patologické. Některá poradenská centra nabízí telefonickou poradnu, na kterou se mohou v případě potřeby všichni členové rodiny obracet.

Linky na pomoc rodinám:

- Linka právní pomoci;
- Rodičovská linka;
- Modrá linka (pro děti a mladistvé).

⁸⁹ MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K. *Rodina jako tým*. 1. vyd. Praha: Albatros media, 2021, s. 179. ISBN 978-80-7261-588-9.

V České republice se poradenství a rodinné či partnerské terapii věnuje stále více organizací. Prvně je zde již zmiňovaný státní Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), jenž nabízí a vyhledává pomoc rodinám v problematických situacích a hledá možnosti zlepšení komunikace mezi rodiči.

Alternativní pomocí pro rodiče i děti jsou organizace, jako je „*Cochenský spolek*“, kde se snaží doslova o změnu v legislativě, aby byla např. při rozvodovém sporu nejprve náprava a dohoda mezi rodiči za pomoci mediátorů a teprve potom se předkládal soudu výsledek. Cílem je maximálně minimalizovat negativní vliv rozvodu na děti.⁹⁰

V posledních letech též vznikla rozsáhlá síť pomoci mediátorů. Vznikla „*Asociace mediátorů České republiky*“.

„Asociace mediátorů České republiky je členem sítě Světového fóra mediátorů, jedná se o nevládní organizaci, která sdružuje jak profesionální i dobrovolné mediátory, tak i laickou veřejnost, podporující myšlenku mimosoudního způsobu řešení konfliktů a rozvoje mediačních služeb. Byla založena skupinou mediátorů, facilitátorů a trenérů v r. 2000 a svoji činnost zahájila na počátku roku 2001. Většina jejích členů je zkušenými odborníky, držiteli řady mezinárodních certifikátů v oblasti komunikace, řešení konfliktů, vyjednávání a mediace.“⁹¹

Dále zde působí Centrum Slušného rozvodu, Dětské krizové centrum a mnohá další.

Poradenství a odborná pomoc je k dispozici nejen rodinám v konfliktních vztahových momentech, ale také rodinám, které vyžadují odbornou psychologickou pomoc v zátěžových situacích. Poradny lze vyhledat běžně na internetu po celé České republice.

Příklady organizací nabízející psychologickou pomoc:

- Asociace dětské a dorostové psychiatrie;
- Pedagogicko-psychologické poradny MŠMT;
- Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví;

⁹⁰ BARVÍKOVÁ, J. *Cochemská praxe* [online]. © 2011-2023 [cit. 2016-11-21]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/cochemska-praxe>

⁹¹ ASOCIACE MEDIÁTORŮ ČR. *O asociaci* [online]. © 2011 Dostupné z: <http://www.amcr.cz/o-asociaci/>

- Asociace poradců pro pozůstalé;
- Asociace manželských a rodinných poradců;
- Asociace Pracovníků pedagogicko-psychologických poraden;
- Poradenská asociace – Asociace výchovných poradců, z.s.

5.2 Zájmové vzdělávání

Zájmové vzdělávání nabízí širokou škálu možností, jak využít volný čas. V případě rodičovství se volnočasové aktivity dají rozdělit na čas strávený s rodinou a čas strávený s partnerem. Ve fungující rodině by měl být prostor pro obojí. Pro děti jsou společné zážitky strávené s oběma rodiči nesmírně obohacující a čas, který si pro sebe vyčlení rodiče, je též ukázkou „zdravého“ vzorce chování a hierarchie v rodině. Pokud rodiče tráví volný čas rozděleně (matka s dětmi, otec s dětmi, každý sám), rodina postrádá komplexnost. Vhodně zvolené společné zájmy rodičů mohou být posilující nejen v krizových situacích, ale také jako prevence konfliktů. Společný zájem může přerůst v nový společný cíl. Např. studium cizích jazyků může vyústit ve společnou cestu do zahraničí a podněcuje tak další společné zážitky. Zároveň tak rodiče mohou působit jako vzor a motivační stimul pro děti. Zájmové vzdělávání dnes zahrnuje širokou škálu možností v oblasti vzdělávání dospělých a záleží pouze na povaze a zaměření rodičů, jaký směr společného zájmu zvolí.

Zájmové vzdělávání dospělých je samostatným tématem v oblasti dalšího vzdělávání dospělých. Jedná se o typ neformálního vzdělávání. Společně se vzděláváním občanským patří zájmové vzdělávání spíše k okrajovým, nicméně stále více přitahuje pozornost společnosti a zejména v České republice si získává velkou oblibu. Zájmové vzdělávání dospělých klade důraz na sebepoznání a seberealizaci. Teorie zájmového vzdělávání vychází ze vztahu k volnému času. Charakterizující je dobrovolnost, vnitřní motivace, vnitřní potřeba a osobní aktivita (zájem).⁹²

⁹² ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 45. ISBN 978-80-7367-551-6.

- Zájem – motivační pohon, síla. Souvisí s vnitřním zaměřením jednotlivce. Trvalá snaha zabývat se konkrétním problémem. Emocionální zapojení;
- Potřeba – projev určitého nedostatku, něčeho nutného, žádoucího. Jde o subjektivní pocit, který nutí jedince k odstranění tohoto napětí. Má tedy motivační funkci;
- Motivace – souhrn všech vlivů a činitelů, které vedou jedince ke konkrétnímu jednání.⁹³

„Zájmové vzdělávání lze popsat jako souhrn krátkodobých a dlouhodobých forem, které umožňují edukační, tvůrčí i organizační volnočasové aktivity účastníků směřující k saturaci jejich zájmů.“⁹⁴

Andragogika pracuje se zájmovým vzděláváním jako se samostatnou disciplínou. V současné době reaguje na potřebu občanské soudržnosti, pospolitosti či mezigeneračního kontaktu.

Nejbližší členění pracuje těmito typy zájmového vzdělávání:

- Kulturní a estetická výchova;
- Pohybová a sportovní výchova;
- Cestování, turistika a průvodcovství;
- Gender studies;
- Chataření a chalupaření;
- Vědeckotechnické vzdělávání a průmysl;
- Kutilství a hand made;
- Jazykové vzdělávání;
- Náboženská a duchovní výchova.⁹⁵

Šerák do zájmového vzdělávání řadí též zdravotní výchovu a environmentální výchovu. Neusarová a další autoři tyto oblasti vnímají spíše v zařazení do občanského vzdělávání.

⁹³ NEUSAROVÁ, J. *Zájmové a občanské vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2019, s. 49. ISBN 978-80-7452-143-0.

⁹⁴ NEUSAROVÁ, J. *Zájmové a občanské vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2019, s. 50. ISBN 978-80-7452-143-0.

⁹⁵ NEUSAROVÁ, J. *Zájmové a občanské vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2019, s. 47. ISBN 978-80-7452-143-0.

Hlavním cílem nebo smyslem zájmového vzdělávání je využití plného potenciálu a prožívání volného času. Zájmové vzdělávání tak zařazujeme do celoživotního vzdělávacího a socializačního procesu. Každému jedinci by měla být dána příležitost kvalitně, tedy tvůrčím způsobem se zaměřením na svůj cíl a rozvoj, využít svůj volný čas.

Jedním z důležitých aspektů ovlivňujících intenzitu prožívání náplně volného času je profese, věk, pohlaví, vzdělání, bydliště a také sociální skupina jedince. Každá taková skupina se vyjadřuje vlastními hodnotami a preferencemi i v časovém harmonogramu, jemuž se účastníci skupiny přizpůsobují. Nejvýraznější sociální skupinou bývá rodina, kde jsou všichni členové vedeni k určitému společnému vyžití volného času a také vyhodnocování, zda jsou zvolené volnočasové aktivity přínosné. V rodině je přirozená vzájemná podpora i v rozdílných zájmových činnostech. I samotná podpora člena rodiny může být společnou zájmovou aktivitou.⁹⁶

K zájmovému vzdělávání lze přiřadit i „*Kurzy efektivního rodičovství*“, které nalézají v posledních letech svou oblibu. Kurzy pracují s omezenou skupinou rodičů, kde se zpracovávají témata, která jednotlivé rodičovské páry tíží a jsou nuceni je řešit. Často je zařazena i spolupráce s dětmi. Interakce mezi jednotlivými rodinami dokáže přinést jednotlivým párům nejen povzbuzení, ale mnohdy též řešení jejich situací. Rodinná témata mohou být různá, dle toho se skupiny sestavují pro co největší osobní přínos pro všechny účastníky.⁹⁷

Lze tedy konstatovat, že možnosti prostředí pro nalezení nového společného zájmu partnerů je velice široké. Důležité je, aby se pro rodiče řešící kolizní situaci nestal bodem zájmu a jediným společným tématem pouze onen problém, ale naopak, aby dokázali nalézt společné téma v nových příležitostech a v novém prostředí.

⁹⁶ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 38. ISBN 978-80-7367-551-6.

⁹⁷ KURZ EFEKTIVNÍHO RODIČOVSTVÍ. *Kurz efektivního rodičovství* [online]. ©2023 Dostupné z: <https://wwefektivnirodivcovstvi.cz/kurz-efektivniho-rodicovstvi>

5.3 Rodičovská sebereflexe

Každá rodina je proměnlivý organismus a prochází během života různými fázemi. Mění se jednotlivci i celá rodinná skupina a v každé rodině jsou situace, které jsou pro rodinu zkouškou a musí je společně řešit. Ať jsou to školní či pracovní problémy a povinnosti, změna bydliště, přátelské a sousedské vztahy nebo problémy závažného charakteru. Přestože je rodina jednoznačně celek, jehož fungování je společným dílem rodičů a dětí, veškerý úspěch překonání životních zkoušek stojí na *zájmu rodičů tyto situace společně zvládnout*.

Každý rodič by si přál pro své děti především zdraví, úspěch a spokojenost v životě a také aby měli společně dobrý vztah. Vztah s dětmi se vyvíjí podle věku a dalších vlivů, s každým rodičem svým osobitým způsobem. Pro rodiče je důležité pochopit, že rodičovství stojí na zodpovědné sebereflexi. Bez vlastního dobrého příkladu rodičů nemůže rodina fungovat dle idealistických představ.

Základem rodičovství je uvědomění si své úlohy, své nezastupitelnosti v životě dětí a odpovědnosti za kvalitu jejich zdravého psychologického i fyzického vývoje. Pro rodiče je důležitým úkolem být dětem dobrým vzorem. Vztah rodičů je pilířem každé rodiny, záchytným a opěrným bodem, na kterém závisí emocionální rozvoj dítěte, jeho schopnost se realizovat a plně využívat svůj osobitý potenciál. Narušení vztahu rodičů přináší dětem pocit nejistoty a oslabení stability v duševní stránce života. Rozhodující je komunikace a důvěra.⁹⁸

Důvěra mezi rodiči a dětmi je velmi ovlivněna tím, jak kvalitní vzory rodiče pro děti představují. Pokud s nimi děti nesouzní, v určitém věku rodičům „nabízí“ opak jejich chování v podobě vzdoru. Vzory v rodinách v dnešní době jsou velmi slabé a ne příliš funkční. Přitom právě vzory chování jsou pro děti nejlepším způsobem učení se. Často rodiče kritizují děti za věci, které samy dělají (např. čas strávený na počítači). Pro mnohé rodiče je pak překvapující, že zejména pubescenti hledají své vzory v hrdinech počítačových her, youtuberů či mezi vrstevníky. Dobrý vzor pro děti znamená v první řadě respektovat mateřskou a otcovskou roli neboli ženskou a mužskou podstatu. Pokud se role v rodině stírají, dětem chybí přirozená objímající

⁹⁸ VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2010, s. 65. ISBN 978-80-7452-008-2.

a chápající matka a zároveň rozhodnost a mantinely ze strany otce. V důsledku výměny pozic jsou často rodiče nevyrovnaní, negativní či vznětliví směrem k dětem i k sobě, což opět podryvá důvěru dětí. Důvěru narušují i nesplněné sliby nebo nevšímavost ze strany rodičů.⁹⁹

V oblasti důvěry je důležitá zdravá autorita rodiče. Ta je založena na láskyplném, chápajícím a důstojném chování vůči dítěti, s využitím rozumového vedení dítěte v jeho prospěch. Autorita rodiče je podporou pro dítě i přes vlastní momentální psychickou indispozici. Má na dítě působit motivačně a stimulačně v rozvoji jeho osobnosti. Zdravá rodičovská autorita je pro dítě zprostředkovatelem zázemí, pocitu bezpečí a důvěry. Zároveň láskyplně předkládá hranice, a dítě si tak osvojuje základní morální a emocionální hodnoty.¹⁰⁰

Vhodné principy pro budování zdravé autority:

- Vzájemné naplňování emočních a psychologických potřeb. Rodiče reagují na jedinečné podněty dítěte a zpětně dítěti zajišťují emocionální uspokojení;
- Stabilita a kvalita citových vazeb;
- Propojování soukromí všech jedinců v rodině.¹⁰¹

Pro rodičovskou autoritu je nezbytná názorová a postojová shoda rodičů. Matka a otec by se měli vzájemně opírat při rozhodování o dětech a jejich vedení. V případě rozdílnosti názorů autorita rodičů klesá, což v dětech vyvolává zmatek. Nevědí, ke které autoritě se připojit a výsledkem je často neposlušnost. Dalším aspektem zdravé rodičovské autority je přímá, poctivá a na pravdě založená komunikace nejen s dětmi, ale i s dalšími osobami v jejich životě.¹⁰²

Výchova a péče o dítě je jeden z nejzodpovědnějších úkolů v životě. Rodičovství vyžaduje odvahu, ukázněnost, láskyplnost, laskavost, vysokou schopnost sebereflexe, spoustu energie atd. Je to úkol, který je pro jednu osobu velmi těžko zvládnutelný.

⁹⁹ STUDNIČKA, M. *Pohodové rodičovství*. 1. vyd. Praha: Albatros Media a.s., 2021, s. 35. ISBN 978-80-265-0981-3.

¹⁰⁰ VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2010, s. 66. ISBN 978-80-7452-008-2.

¹⁰¹ VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2010, s. 66. ISBN 978-80-7452-008-2.

¹⁰² VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2010, s. 67. ISBN 978-80-7452-008-2.

Vzájemná pomoc a podpora rodičů je těžko nahraditelná a je velmi žádoucí pro rodičovský pár si tento fakt uvědomovat. Děti rodičům bezmezně věří, a pokud se rodiče dokážou napojit na potřeby rodiny, může vzniknout silný a nezdolný rodinný tým.¹⁰³

5.4 Rodina jako jeden tým

Tvoření rodinného týmu je jednou z možností, jak přistupovat k posílení celistvosti rodiny a pomáhat jejímu ukotvení. Může být uchopen jako krátkodobá hra, ale i jako otevřený tvůrčí dlouhodobý výchovný model či strategie.

Základní předpoklady harmonicky fungujícího rodinného týmu:

- Vzájemně vyjadřovaný oboustranný respekt;
- Sdílení společných zájmů ve volném čase a jeho prožívání;
- Vzájemná empatie a porozumění;
- Vzájemná závislost, nezbytná pro vytvoření kvalitního rodinného týmu;
- Vyjadřovat, respektovat a dbát na citové a emocionální potřeby.

Nejpevnější forma vztahu v rodině je vzájemná závislost, kdy přednosti jednoho nahrazují nedostatky druhého a naopak. Vzniká tak silně podporující prostředí pro všechny členy rodiny. Pokud rodina chápe individuální potřeby, může fungovat na principu týmu. Přestože je v rodině stejný genetický základ, každý jedinec je osobitý, s vlastním potenciálem, vlastními talenty, vlastním temperamentem. Není nutné, aby děti byly ve všem po rodičích. Jen je třeba chápat individuální kvality i slabiny každého v rodině, a respektovat je i v jejich odlišnosti, a tím předcházet možným rizikům nepochopení.¹⁰⁴

Každý tým má svého vůdce či *leadra*. Ovšem v rodinném týmu se tato funkce předává dle toho, o jakou rodinnou činnost se jedná. Vůdcem tak může být jakýkoliv člen

¹⁰³ STUDNIČKA, M. *Pohodové rodičovství*. 1. vyd. Praha: Albatros Media a.s., 2021, s. 26. ISBN 978-80-265-0981-3.

¹⁰⁴ MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K. *Rodina jako tým*. 1. vyd. Praha: Albatros media, 2021, s. 188. ISBN 978-80-7261-588-9.

rodiny. Např. u sportovních aktivit je třeba mentorského dohledu otce, v kuchyni může být vůdcem matka nebo babička, dítě se stává vůdcem při výběru výletu apod.¹⁰⁵

Součástí rodinného týmu jsou jasně vyslovená pravidla, která vymezují čas i prostor. Pro fungování týmu je nezbytné jejich dodržování. I v případě zadávání pravidel je možné zapojit děti a dát jim potřebný pocit zodpovědnosti za vlastní jednání a rozhodnutí. Kompetence by měly být adekvátní věku. Dodržování a pružnost pravidel závisí na důslednosti a empatii rodičů.¹⁰⁶

Cílem rodinného týmu je společná mise. Ta poukazuje v případě jednotlivce na průsečík třech oblastí – talent, osobní hodnoty a záliby. U celé rodiny se snaží všichni společně hledat odpovědi na otázky:

- Jaké má hodnoty každý sám a jaké celá rodina dohromady?
- V čem je každý jedinečný, a v čem jsou jedineční jako rodina?
- Co baví jednotlivce, a v jakých zálibách se shodují s ostatními členy rodiny?

Výsledkem je odhalení společného vnímání hodnot, oblíbených činností a objevování talentů a vloh. V bodě propojení se nachází *rodinná mise* neboli smysl života, ke kterému může rodina následně společně směřovat.¹⁰⁷

O rodičovství, výchově, vztahu k dětem i k partnerství stále vychází řada knih. Zájem čtenářů je ovšem z řad těch rodičů, kteří aktuálně zažívají neshody, řeší konflikty a krize nebo je již mají prožité a hledají odbornou pomoc kvůli vyrovnání se s jejich následky. Pokud by budoucí rodiče byli předem informováni, možná by k mnohým situacím vůbec nemuselo docházet. Rozhodně by bylo prospěšné mít povědomí o těchto tématech ještě před vstupem do rodinného života s dětmi. Je sice otázkou, nakolik by bylo zajímavé např. pro studenty středních škol *vzdělávání k rodičovství*, nicméně by jistě bylo přínosné zařadit do výuky oblasti *emoční inteligence a sebepoznání*. Proces sebepoznání se dříve či později probudí právě během výchovy vlastních dětí. V rodině s otevřeným přístupem je velmi obohacující pro rodiče i následně pro děti. Lidé, kteří

¹⁰⁵ MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K. *Rodina jako tým*. 1. vyd. Praha: Albatros media, 2021, s. 190. ISBN 978-80-7261-588-9.

¹⁰⁶ MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K. *Rodina jako tým*. 1. vyd. Praha: Albatros media, 2021, s. 192. ISBN 978-80-7261-588-9.

¹⁰⁷ MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K. *Rodina jako tým*. 1. vyd. Praha: Albatros media, 2021, s. 214. ISBN 978-80-7261-588-9.

jsou schopni se orientovat sami v sobě a dokážou zvládat své emoce a zacházet s nimi, mají pak možnost tuto dovednost předávat další generaci a pozitivně tím ovlivnit přístupy k výchově a rodičovství.¹⁰⁸

¹⁰⁸ MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K. *Rodina jako tým*. 1. vyd. Praha: Albatros media, 2021, s. 72. ISBN 978-80-7261-588-9.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 CÍLE A METODY VÝZKUMNÉ ČÁSTI

Praktická část bakalářské práce zkoumá problematiku důležitosti partnerského vztahu rodičů a jeho vliv na psychickou rovnováhu dětí na příkladech reálných rodinných případů. Výzkum je proveden na základě vytyčených výzkumných otázek, které jsou podkladem pro hypotézy. Výzkumná část je důležitou součástí bakalářské práce, neboť přináší možnost hlubšího pochopení významu tématu.

6.1 Vymezení výzkumného cíle

V praktické části bakalářské práce je zkoumán vliv rodičovství na psychickou rovnováhu dětí a stabilitu rodiny skrze vybranou krizovou situaci – rozvod. Cílem je přiblížit vliv a důležitost funkčnosti partnerského vztahu rodičů při řešení kolizních událostí v rodině a poukázat na potřebu prevence.

Praktická část bakalářské práce zpracovává a porovnává kazuistiky konkrétních rodinných případů. Představuje rodinnou i osobní anamnézu, současný stav v rodině, způsob zvolené péče o dítě v rodině, průběh zvolené péče, diagnostické metody, hodnocení spokojenosti členů v rodině, prognózu do budoucnosti, závěrečné shrnutí.

Získání informací a závěrů vycházejících z analýzy srovnání kazuistik vybraných rodin může přinést nové pohledy při zpracovávání dalších rodinných případů. Každá rodina je unikátní a k případům je třeba přistupovat zcela individuálně, ale i přesto mohou být poznatky získané porovnáním případů smysluplně využity např. v rámci preventivních doporučení sociálních pracovníků nebo výchovných poradců.

6.2 Výzkumné otázky a hypotézy

Výzkumné otázky jsou zvolené s ohledem na cíl výzkumu. K získání informací o vlivu rodičovství na stabilitu rodiny jsou předloženy hlavní výzkumné otázky a z nich vycházející dílčí otázky.

Hlavní výzkumné otázky:

- 1) Ovlivňuje vztah mezi matkou a otcem řešení krizových situací v rodině?
- 2) Je pro psychickou rovnováhu dětí při kolizní situaci v rodině důležitý vztah mezi rodiči?
- 3) Lze předcházet častým rozpadům rodin preventivními opatřeními ve formě vzdělávání rodičů k rodičovství? (zájmová terapie, kurzy výchovy k rodičovství, zařazení do výuky apod.)

Dílčí výzkumné otázky:

- 1) Je možné se na krizovou situaci v rodině připravit?
- 2) Jaké jsou hlavní slabiny rodičovství v zátěžových situacích?

Hypotézy k výzkumným otázkám:

- 1) H1 Rodiny s harmonickým vztahem mezi matkou a otcem lépe zvládají veškeré zátěžové rodinné situace.
- 2) H2 Vztah rodičů může napomáhat psychické stabilitě dítěte v krizové situaci.
- 3) H3 Konfliktům mezi rodiči by se mohlo předcházet díky podpoře preventivních opatření formou výchovy k rodičovství.

Získané výsledky budou předmětem shrnutí praktické části.

6.3 Výzkumný předmět

Pro kvalitativní výzkum byly záměrně vybrány dvě rodiny, které v minulosti prošly obdobnou krizovou situací, konkrétně rozvodem a s ním souvisejícím sporem o péči o nezletilé děti. Obě rodiny pochází z podobného sociálního zařazení. Dalším kritériem

výběru byl shodný počet dětí v podobném věku. V obou rodinách probíhala spolupráce s OSPOD. Rozvod v obou rodinách proběhl před více než třemi lety. V obou rodinách byly děti v první fázi rozvodového soudu svěřeny do péče matky.

Výzkumné šetření pomohlo odhalit způsoby a záměry jednání jednotlivých rodičů, ze kterých vycházely důsledky pro celou rodinu. Informace o rodinách poskytnuté k výzkumnému rozboru byly získané s dobrovolným souhlasem rodinných zástupců, s vědomím zpracování výsledků těchto informací pro účely této práce. Rodinné případy byly vybrány za pomoci sociální pracovníce, s dohodou o anonymitě. Pro výzkum byly poskytnuty zprávy z případových studií a rozhovor se sociální pracovnící.

6.4 Metodika výzkumu a sběru dat

V praktické části bakalářské práce je použit kvalitativní výzkum.

Kvalitativní výzkum se soustředí na zkoumání, podstatu a pochopení dané problematiky. Jeho snahou je do hloubky prozkoumat veškeré její části a porozumět jim.¹⁰⁹

Kvalitativní výzkum v sobě nese míru značné otevřenosti, která je při získávání informací nezbytná. Často se výzkum ve svém plánu, obsahu, způsobu i kladených otázkách mění během samotné realizace výzkumu. Je důležitá pružnost a umění se přizpůsobit nově vzniklým situacím, které vedou k bližšímu poznání.¹¹⁰

V první části výzkumu budou zpracovány dvě kazuistiky vybraných rodin, které prošly rozvodem s rozdílnými následky pro rodinu. Budou v textu označeny jako rodina A1 a A2. Zpracování kazuistik předcházelo určování kritérií pro výběr výzkumného vzorku, analýza dostupných a schválených spisových dokumentů, zhodnocení vhodnosti výběru v závislosti na cíl práce, konzultace s pracovnící OSPOD a výchovnou poradkyní ze ZŠ.

¹⁰⁹ REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, s. 62. ISBN 978-80-247-3006-6.

¹¹⁰ REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, s. 65. ISBN 978-80-247-3006-6.

Kazuistika je pojem, ktorý vychádza z latinského výrazu *casus* (prípád, událosť, náhoda) a jeho snahou je detailný popis problému jedného objektu, prípadu. V angličtině se výraz vyvinul z pojmenování *case study*, což je v těsném překladu *případová studie*. Ta ve svém obsahu usiluje o maximální možné zhodnocení podkladů jedného zkoumaného objektu. Snaží se případ zanalyzovat, pokud možno ze všech úhlů pohledu, s cílem zhodnotit veškeré aspekty problematiky.¹¹¹

Kazuistika zpracovává jeden konkrétní případ vědeckým způsobem. Většinou je vypracována až po dořešení problému daného objektu.¹¹²

V druhé části bude zpracován polostrukturovaný rozhovor se sociální pracovníci, jenž probíhal postupně během konzultací. Byl vytvořen na podkladu výzkumných otázek s odchylkou vycházející z praxe pro ujasnění případů. Rozhovor též patří mezi metody kvalitativního výzkumu. Jedná se o osobní rozhovor respondenta a tazající se osoby s cílem zjistit motivace, záměry i bariéry chování zkoumaného objektu.

¹¹¹ HUČÍK, J., HUČÍKOVÁ, A. *Kazuistika v sociálnej práci*. 1. vyd. Bratislava: VŠZ a SP sv. Alžběty, 2009, s. 11. ISBN 978-80-892-7166-5.

¹¹² HUČÍK, J., HUČÍKOVÁ, A. *Kazuistika v sociálnej práci*. 1. vyd. Bratislava: VŠZ a SP sv. Alžběty, 2009, s. 13. ISBN 978-80-892-7166-5.

7 VÝZKUMNÝ PROCES

V praktické části bakalářské práce jsou představeny kazuistiky dvou rodin po rozvodové krizi s odlišným přístupem rodičů a rozhovor se sociální pracovnící. Po vypracování kazuistik a rozhovoru následovala jejich analýza, srovnání a vyhodnocení.

7.1 Kazuistika rodiny A1

Rodinu A1 tvoří otec, matka, dcera T. (narozena 2010) a dcera S. (narozena 2006). Rodina žije v okrese Praha-východ v rodinném řadovém domě ve vlastnictví matky. Rodina se rozpadla v roce 2019. Nezletilé byly svěřeny do střídavé péče matky i otce v týdenním intervalu na základě mimosoudní dohody mezi rodiči. Bydliště rodičů je vzdáleno do 10 km. Obě nezletilé spolupracují s kolizní opatrovnící ve spolupráci s výchovnou poradkyní ZŠ.

Osobní a rodinná anamnéza

Dívka T. narozena 2010, žije od r. 2019 ve střídavé péči rodičů. Sudý týden je u matky a lichý u otce. Má starší sestru. Velmi fixovaná na matku a sestru. Věnuje se hře na klavír a na flétnu.

Zdravotní stav dobrý. V minulosti časté virózy, častá absence ve školce. Na doporučení výchovné poradkyně byla v lednu 2020 vyšetřena v pedagogicko-psychologické poradně, se souhlasem obou rodičů, s cílem zjistit, jak dívka zvládne rozchod rodičů.

Šetření kolizní opatrovnice s dívkou T.

Rozhovor s dívkou T. probíhal klidně, příjemně. Dívka T. cítí k matce silnou vazbu, hodnotí svůj vztah s matkou jako výborný, přátelský. Dívka T. má velmi dobrý vztah se starší sestrou, mají společné zájmy v hudbě. Dívka se obává rozpadu rodiny a ráda by zůstala s matkou. K otci chová kladný vztah, nicméně není tak silný jako k matce. Budování vztahu s otcem si umí představit, pokud by se otec více zapojil. Je pro ni

důležité zázemí kamarádů v místě bydliště. Ve škole prospívá velmi dobře. Dle výchovné poradkyně má stabilní výsledky, občas je nepozorná. Nerada ve škole hovoří o rodině. Šetření probíhalo v klidném duchu, bez emočních výkyvů.

Z pohovoru s nezletilou T. v pedagogicko-psychologické poradně vyplývá

Nezletilá T. je v komunikaci lehce nervózní, roztěkaná, ale otevřená s jasným názorem. Mentální zralost adekvátní věku. Školu zvládá dobře, cítí se tam bezpečně. Dobrá krátkodobá pozornost, dlouhodobá slabší. Z pedagogického hlediska splňuje zvládnutí učiva dle norem svého věku. Dívka zvládá školní učivo, má adekvátní znalosti a umí je aplikovat.

Z vystupování nezletilé je patrná emoční nestabilita, dívka prožívá pocit ohrožení a obavu o ztrátu domova. Dívka je v komunikaci více otevřená s cizími lidmi, poradci než v domácím prostředí, kde je narušena její důvěra. Jsou zde sklony k uzavírání se. Hledá odpovědi a ráda by pomohla oběma rodičům. Zásadní je pro ni setrvání ve své stávající škole a zachování vrstevnických vztahů ve své sociální skupině. Je třeba vzít v potaz silný vztah k matce a sestře. V případě doporučení střídavé péče by neměl být vztah se sestrou přerušen, je důležitý pro její zdravý psychický vývoj. V případě psychického zatížení lze očekávat snížení soustředění, uzavřenost a nervozitu.

Je velmi fixovaná na matku. Uvádí, že s ní stále byla, když byla nemocná. S otcem tak dobrý vztah nemá. Tátu má ráda, ale raději má mamku a starší sestru, se kterou se věnují společným aktivitám, zejména hudbě. Táta je pořád v práci, ani neví, jak hraje na klavír, přitom hudbě rozumí. Byla by ráda, kdyby rodiče zůstali spolu. Rozchod rodičů nechápe. Rodiče se hádají, ale to je normální. Bude ráda, když se rodiče dohodnou. Bojí se, že ztratí kamarády, když bude muset jezdit k tátovi. Součástí diagnostiky proběhla metoda kreslení, kde dívka T. namalovala sebe, sestru a matku. Na obrázku byly hudební symboly. Otec prý byl v pracovně u počítače, proto tam není. Dále z rozhovoru nezletilá často hovořila o sestře, pokud by musela k otcí, jedině s ní.

Doporučení OSPOD na základě výsledků šetření s nezletilou T.

- Svěření nezletilé do péče matky;
- V případě střídavé péče nutná komunikace s matkou a zachování sesterského páru, v rámci zachování důvěry;
- Zapojení otce do aktivit dcery;
- Nutná komunikace rodičů ohledně vzdělávání a osobních aktivit;
- Jednotná výchova v případě střídavé péče;
- Doporučena podpora vrstevnických vztahů i v případě střídavé péče;
- Potřebná trpělivost na adaptaci na rozpad rodiny, případně změnu prostředí.

Dívka S. narozena 2006, žije od r. 2019 ve střídavé péči rodičů. Sudý týden je u matky a lichý u otce. Má mladší sestru. Fixovaná na oba rodiče. Věnuje se hře na klavír a florbalu.

Zdravotní stav dobrý. Nebyly žádné vážné nemoci.

Z rozhovoru s kolizní opatrovnící a ve škole s výchovnou poradkyní vyplývá, že nezletilá S. má kladný vztah s otcem i s matkou. Tvrdí, že otec dříve tolik nepracoval, že to bylo lepší, ale nyní, že není skoro doma a sestra s ním nemá takový vztah, což ji mrzí. K matce má též silnou vztahovou vazbu, ale k otci také. Díky otci hraje na klavír. Rozchod rodičů jí velmi vadí. Matku vnímá, jako osobu, která vše zařídí a je vždy po ruce, s otcem ráda tráví výlety, lyžování a učení matematiky. Chápe matku, že se rozhodla odejít od otce, protože byla často smutná, ale také se na ni zlobí, že si našla jiného partnera. Ráda by, aby se rodiče vrátili k sobě a aby na sebe byli zase hodní. Střídavá péče by jí vyhovovala, protože nechce ztratit ani jednoho rodiče. Nezletilá S. je na svůj věk velmi vyzrálá, komunikuje klidně. Projevuje se u ní až předčasná vyzrálost a silná sociální inteligence. Chápe, že je oporou pro sestru a ráda by jí pomohla. Má dobrý vztah s výchovnou poradkyní. Je pro ni důležitý florbalový tým, kde má kamarádky.

Doporučení OSPOD na základě šetření s nezletilou S.

- Možná střídavá péče;
- Kontakt s oběma rodiči;

- Důležitá vazba na sestru, nerozdělovat;
- Doporučeno zachovat stávající ZŠ;
- Doporučeno zachování kontaktu v zájmových kroužcích;
- Rodiče by měli sledovat dospívání nezletilé pro její předčasnou zralost, doporučeny pravidelné konzultace s výchovnou poradkyní.

Otec dívek T. a S. narozen 1979, vystudoval gymnázium a ČVUT (Silniční stavby), pracuje od r. 2005 jako stavební inženýr, od r. 2014 pracuje pro soukromou stavební firmu, nemá další vyživovací povinnosti. Vztahy v širší rodině bez problémů. Zdravotní stav dobrý. Pracovní prognóza dobrá.

Matka dívek T. a S. narozena 1981, vystudovala obchodní akademii a Vyšší odbornou školu ekonomickou, pracuje jako hospodářka od r. 2003, s přestávkou na mateřské dovolené. Zdravotní stav dobrý. Vztahy s další rodinou bez problémů. Pracovní prognóza stabilní.

Návrh na rozvod podala matka. Otec souhlasil. Oba rodiče shledávají na rozpadu rodiny svůj podíl. Matka uvedla, že otec nastoupil na novou pozici v práci, a pak trávil s rodinou minimum času, jen několik dnů v měsíci. Děti ztrácely vazbu a ona také. Jeho absence měla negativní vliv na vztahy v rodině i na výchovu. Otec uvedl, že si je vědom, že matka byla na výchovu sama, jeho pracovní vytížení je velké, ale že se mu nelíbí, že manželka vyřešila situaci jiným partnerem. Rodiče uvádí, že je komunikace mezi nimi zatím složitá. Prioritou je pro otce i matku dohoda v zájmu dětí.

Výsledek soudního řízení

Na základě znaleckých posudků bylo rozhodnuto, že nezletilé T. a S. budou v zájmu dětí svěřeny do péče matky. Rodiče se po vzájemné dohodě, na základě rozhovoru s dcerami odvolali, s žádostí o spolupráci OSPOD, kde byla doporučena setkání s mediátorem a dětským psychologem. Otec projevil zájem o péči o nezletilé s tím, že upraví své pracovní povinnosti. Matka projevila zájem o společnou péči s týdenním intervalem s ohledem na starší sestru, a také z důvodu zlepšení vztahu otce a mladší dcery. Matka se obává úplného narušení vztahů. Oba rodiče se shodli na zájmu o mimosoudní dohodu, doporučenou ze strany OSPOD.

Závěr mediace

Mediace probíhala po dobu 3 měsíců. Rodiče došli ke shodě, včetně rozdělení prázdnin a svátků. Poslední setkání s mediátorem proběhlo za přítomnosti nezletilých. Rodiče postupně zkoušeli střídání domovů. Adaptace probíhala lépe u starší dcery. Mladší dcera stále inklinuje k matce, ale starší setra je pro ni oporou. Otec umožňuje mladší dceři T. být s matkou i v týdnu, který mu náleží. Nezletilé byly po dobu mediace v péči kolizní opatrovnice a probíhaly pravidelné návštěvy ve škole a konzultace s výchovnou poradkyní.

Za dozoru kolizní opatrovnice byla v červnu 2020 rodiči sepsána mimosoudní dohoda o společné/střídavé péči nezletilých v týdenním turnusu. U soudu byla akceptována a v červenci 2020 nabyla právní moci.

Současný stav

Z konzultací výchovné poradkyně vyplývá, že nezletilá T. ve škole prospívá. Její psychický stav je stabilizovaný. Je méně nervózní. Těší se do školy a má dobré výsledky. Má dobré vztahy se spolužáky. Začala hrát se sestrou florbal, je brankářka. Bývá již méně nemocná a ve škole je většinou přítomna. Při hovorech o rodině je stále uzavřenější. Střídavá péče jí vyhovuje, i když se cítí doma u matky. Je ráda, že může být se sestrou, a když chce, může být kdykoliv s matkou. S otcem doma cvičí na klavír a byli spolu na prázdninách v kempu u moře. Otec má novou manželku se dvěma staršími dětmi ve střídavé péči, se kterými si rozumí. Na novou „tetu“ si musela zvyknout, ale je hodná. Líbí se jí, že se nikdo nehádá, ale stále by byla nejraději, kdyby byli rodiče spolu.

Z konzultací s výchovnou poradkyní vyplývá, že nezletilá S. se připravuje na přijímací zkoušky na gymnázium. Je cílevědomá. Ráda by se stala učitelkou na ZŠ nebo SŠ. Na střední školu se těší, protože už se bude cítit velká. Věnuje se nadále hudbě a sportu. Je vůdčí osobou pro sestru i některé spolužáky. Zdravotní stav dobrý, málo stoná. Společná péče jí vyhovuje, protože má oba rodiče a rodiče se nehádají. Novou partnerku otce vnímá pozitivně. Je ráda, že otec není sám. Říká jí teto. Její děti jsou prima, ale vídá je málo. Baví jí učit se s tátou do školy, když má čas. Je ráda, že sestra

chodí „do mladších“ na florbal. Myslí si, že je sestra spokojená. S matkou je ráda, má tam nejvíce kamarádů a svůj pokoj. Doma se cítí být více u matky, ale neměnila by.

Otec je opět ženatý, žije od r. 2021 s novou manželkou.

Matka je svobodná, žije od r. 2019 s novým partnerem.

Z pohovoru se sociální pracovníci vyplývá, že otec a matka dohodu respektují, střídavá péče je pružná dle potřeb a zájmů dcer. Např. narozeninové oslavy spolužáků, školní výlety, dětské akce apod. Rodiče shledávají ve společné péči klady. Vztahy mladší dcery s otcem se zlepšily. Rodiče se shodují na tom, že mají výhodu blízkého bydliště a ochotě vycházet vstříc přání dětí.

Prognóza

Na základě dostupných informací o současném vývoji psychického stavu nezletilých v rodině A1 lze konstatovat, že se střídavá péče osvědčila a vztahy v rodině se zlepšily a ustálily ve prospěch všech členů rodiny.

Nezletilá T., která se obávala důsledků střídavé péče, nechtěla opustit zázemí u matky, dnes střídavou péči vítá a souhlasí s ní. Má stále volnost ve výběru, s kým chce trávit čas a nebyla jí tak odebrána kompetence vlastního rozhodnutí. Vztahy s otcem se zlepšily, a navíc má v životě další osoby v podobě nové tety a jejich dětí. Vztah mezi matkou nebyl nijak narušen, vztah se sestrou se prohloubil, vztah s otcem se zlepšil.

Posudek sice doporučoval svěření dívky T. do výhradní péče matky, nicméně po dohodě rodičů byla zvolena společná péče. Tento druh péče se díky pomoci mediátora a dětského psychologa nakonec osvědčil jako přínosný. Rozhodující byl zájem rodičů o zachování vzájemných vztahů.

Dá se předpokládat, že psychický vývoj nezletilé T. bude zdravý a adekvátní věku s minimálními následky. Prognóza je vzhledem ke zmíněnému považována za příznivou.

Nezletilá S. je se současnou situací spokojená, kladně hodnotí zlepšení vztahu mladší sestry s otcem a zachování vztahu s matkou. Těší se na svou budoucnost, což poukazuje na emoční vyrovnanost. Neprojevuje se zde obava z dospělosti a selhání v partnerských vztazích. Má jasnou vizi o své profesi, která je projevem její sociální zralosti. Vztahy

v rodině jsou pro ni zásadní. Oceňuje, že se oba rodiče dokážou domluvit a berou ohledy na její zájmy a podporují ji i její sestru.

V případě nezletilé S. byla doporučena střídavá péče s ohledem na vztah s mladší sestrou. Střídavá péče je zde uplatňována a kladně přijímána.

Psychický vývoj nezletilé je bezproblémový a lze očekávat pozitivní prognózu jejího dalšího vztahového i profesního vývoje.

Závěrečné shrnutí případu rodiny A1

Rodičovský pár v krizové situaci projevil plnou zodpovědnost za rozpad rodiny a vzniklou zátěž na děti. Rodiče byli ochotni se dohodnout i přes nesnadnou osobní situaci a vzájemné neshody. Prioritou rodičů byl od počátku krize zájem dětí. Střídavá péče se v tomto konkrétním případě projevila jako vhodná forma péče o nezletilé i přes odlišné doporučení ze strany psychologicko-pedagogické poradny a OSPOD.

7.2 Kazuistika rodiny A2

Rodinu A2 tvoří otec, matka, syn L. (narozen 2011) a dcera A. (narozena 2009). Rodina žije v městské části Praha 20, v rodinném domě. Rodina se rozpadla v roce 2020. Nezletilí byli svěřeni do výhradní péče matky na základě soudního řízení. Bydliště rodičů je vzdáleno cca 25 km. Nezletilí jsou pod dohledem kolizní opatrovnice a výchovné poradkyně ZŠ.

Osobní a rodinná anamnéza

Chlapec L. narozen 2011, žije od r. 2020 ve výhradní péči matky. S otcem udržuje styk každou středu po škole do 19 hodin a každý sudý víkend od 18 hodin v pátek do 18 hodin v neděli. Místo předání je bydliště matky. Má starší sestru. Je citově vázán na svou kočku. Jeho záliby jsou hudba, počítačové hry a badminton. Má kladný vztah k oběma rodičům.

Zdravotní stav dobrý. Narozen předčasně (35. týden), nutná sekce, bez větších komplikací. Špatně snáší očkování. Potýká se s alergiemi, léčení během celého roku.

Časté rýmy. Potíže s citlivostí očí. Povahově velmi citlivý. V březnu 2017 byl vyšetřen v pedagogicko-psychologické poradně s doporučením podpůrného opatření prvního stupně. Je sledován jeho vývoj, poslední vyšetření proběhlo v únoru 2021.

Šetření kolizní opatrovnice s chlapcem L.

Chlapec L. uvádí kladný vztah k matce i otci. U matky se cítí doma, má zde zázemí a kamarády. Nerad se kamarádí s novými dětmi, proto se mu líbí jeho parta. Popisuje, že maminka s ním jezdí na kroužky, a že ho vozí i do školy a na výlety. Doma se mu nejvíce líbí, že může zvát kamarády na přespávání, a máma jim vždy něco dobrého upeče a uvaří. Také se s ním učí. Tátu má rád, i když ví, že je na mamku zlý. To ho štve. Zlobí se na něj, ale je to jeho táta, tak ho má rád. Přál by si, aby byl táta hodný. Když je s otcem, také na něj někdy křičí, ale pak mu říká, že ho má rád. Byli spolu na horách. Jinak táta nemá moc čas. Někdy neplní sliby. Rád by měl u táty větší volnost, aby se nebál volat kamarádům. Je s tátou rád, ale je to trochu „vojna“. Rád by se s ním vídal i nadále.

Z pohovoru v pedagogicko-psychologické poradně vyplývá

Nezletilý L. je introvertní, ale dialog vítá. Ve škole se projevuje někdy plaše, nervózně, až přecitlivěle. Je lehce dětinský, neadekvátně svému věku. Prospěch má dobrý, s vyznamenáním, s podpůrným opatřením prvního stupně. Má výraznou sluchovou pozornost, zraková pozornost je nižší. Slabší krátkodobé soustředění. Horší písmo, sešity nepřehledné, chaotické záznamy.

Spíše potřebuje soukromí, ale když se uvolní, je veselý a zábavný. Rád se uzavírá do „svého světa“, kde se cítí dobře. Kamarády má, ale nemá rád hluk ve větším kolektivu. Jeho kamarádi pro něj hodně znamenají. Rád s nimi hraje počítačové hry, může tam tvořit strategie a někdy někoho přepere. Nevadí mu hovořit s dospělými. Rád hraje na klavír. Se starší sestrou má dobrý vztah. Chodí spolu hrát badminton a sestra ho i mezi své kamarády, i když jsou starší. Při kreslení rodiny namaloval největší kočku pak matku, sestru a otce. Matka vařila se sestrou, otec seděl u TV v pracovně, sebe namaloval u kočky. Rozvod rodičů chápe, protože jsou doma často hádky a táta hodně křičí. Nemá to rád, někdy se bojí o maminku. Raději se schovává. Ocenil by doma klid.

Rád by zůstal s maminkou, protože má doma svůj pokojíček a partu. Také má doma svou kočku, která je moc hodná a roztomilá. S tátou chce také být, má s ním dobrý vztah, i když je někdy přísný. Úkoly raději píše s maminkou, protože tatínek o škole moc neví a má pak v úkolech často chyby.

Závěr z pedagogicko-psychologické poradny

Z pedagogického hlediska chlapec zvládá probíranou látku. Znalosti jsou adekvátní věku. Potřebuje intenzivní soustředění v kratších intervalech. Dlouhodobá pozornost je nestabilní, přichází rychle únava. Lehký nesoulad používání levé a pravé ruky. Hra na klavír velmi doporučována. V komunikaci je lehce uzavřený, ale pokud získá důvěru, je v hovoru otevřený. Nesoulad mezi rodiči nerad probírá. Má tendenci k regresi. Je pro něj důležité, aby se rodiče dohodli a byl v kontaktu s oběma. V případě psychické zátěže je zde obava z větší uzavřenosti, ztráty důvěry a uchýlování do virtuálního světa.

Doporučení OSPOD na základě výsledků šetření s nezletilým L.

- Svěření nezletilého do péče matky;
- Návštěvy otce v pravidelném režimu;
- Zlepšení komunikace mezi rodiči;
- Nezatahovat dítě do konfliktu;
- Brát ohledy na jeho přátelské aktivity;
- Jednotná výchova v případě střídavé péče;
- Doporučena návštěva mediátora, manželské poradny, rodinné terapie.

Dívka A. narozena 2009, žije od r. 2020 ve výhradní péči matky. S otcem udržuje styk každou středu po škole do 19 hodin a každý sudý víkend od 18 hodin v pátek do 18 hodin v neděli. Místo předání je bydliště matky. Má mladšího bratra. Má kladný vztah k matce, s otcem nejsou vztahy dobré. S bratrem má hezký vztah. Ráda poslouchá hudbu, chodí na badminton.

Zdravotní stav dobrý. Pouze dětské nemoci. Dobře prospívá.

Šetření kolizní opatrovnice s dívkou A.

Dívka A. uvádí dobrý vztah s matkou. V rodinném domě, kde bydlí, má svůj pokojíček a zázemí pro kamarády. Má kamarádky i kamarády ze školy, natáčí spolu krátká videa o parkuru spolužáků. S matkou si rozumí, mají velmi dobrý vztah a názorovou shodu. Ráda by byla pouze s ní a s bratrem. Bratra má velmi ráda, ráda o něj pečuje a pomáhá mu. S otcem nemá dobrý vztah, zlobí se na něj, protože je na maminku hrubý a často ji uráží. Maminka pak pláče. Je přísný i na ni a na bratra. Je ráda, že otec bude bydlet jinde, ale nepotřebuje se s ním vídat. Otec se někdy snaží, ale nápravu vztahu si zatím neumí představit. Bratr má k otci lepší vztah, chodí někdy spolu hrát badminton nebo na kolo. Styk s otcem by ráda omezila na minimum, nerozumí si s ním a obává se, že jí bude zakazovat kamarády. Víkendy otec tráví jen na chalupě, kde jí to nebaví.

Pohovor s výchovnou poradkyní

Dívka A. má dobrý prospěch. Má velmi dobré a přátelské vztahy se spolužáky. Se spolužačkou hrají závodně badminton. Občas chodí o přestávkách za bratrem. Cítí opatrovnické sklony. Ráda se svěří, potřebuje oporu dospělé osoby. Po domácích neshodách je u ní vždy změna v chování, je ve škole nepozorná, dělá zbytečné chyby. Jinak se ve škole cítí dobře, zapojuje se do aktivit školy. O prospěch dcery má zájem pouze matka, otec se školou nekomunikuje.

Doporučení OSPOD na základě šetření s nezletilou A.

- Svěření nezletilé do péče matky;
- Snaha o zlepšení vztahů s otcem, určení pravidelného styku;
- Hledat společné zájmy s otcem pro zlepšení vazby;
- Nutné zlepšení komunikace rodičů ve prospěch nezletilé;
- Doporučeno respektování a podpora zájmů nezletilé ze strany otce;
- Doporučena rodinná terapie nebo poradna pro zlepšení vztahů a komunikace v rodině.

Otec chlapce L. a dívky A., narozen 1976, vystudoval Střední průmyslovou školu strojírenskou, pracuje od r. 1999 ve stavebnictví. Vystřídal několik zaměstnání. Nyní

pracuje od r. 2019 v soukromé stavební firmě, jako manažer výroby. Nemá další vyživovací povinnosti. Zdravotní stav dobrý.

Matka chlapce L. a dívky A., narozena 1982, vystudovala gymnázium, od r. 1995 pracuje jako administrativní pracovnice a asistentka, s přestávkou na mateřské dovolené. Zdravotní stav dobrý, navštěvuje psychologa. Vztahy s další rodinou bez problémů. Pracovní prognóza stabilní.

Návrh na rozvod podala matka. Otec návrh akceptoval. Matka uvádí velmi konfliktní, psychicky náročné soužití, slovní napadání ze strany otce. Časté užívání alkoholu, agresivita, křik. Obává se o zdravý vývoj dětí. Otec se k situaci nevyjádřil s tím, že je to jeho věc. Rodiče se názorově rozcházejí. Komunikace velmi složitá. Možná pouze formou SMS zpráv. Mají oba zcela odlišné výchovné postupy. Matka benevolentnější, přátelský přístup, vede k rozvíjení vloh nezletilých. Otec klade důraz na výkon, neakceptuje přátelské vazby dětí. Matka má zájem o komunikaci, otec komunikaci odmítá. Domluva velmi složitá. Při rozhovoru s kolizní opatrovnící otec nespolupracuje, dostavil se až na několikátou výzvu. Z výpovědi matky vyplývá, že otec dříve fungoval lépe. Nejsou na něj kladeny vysoké nároky, rodinu otec finančně nepodporuje, finanční zázemí zajišťuje matka. OSPOD doporučil spolupráci rodičů s mediátorem a následně rodinnou terapii. Otec mediátora odmítl z finančních důvodů, o rodinnou terapii nejeví zájem. Matka se obává konfliktů otce a dcery.

Výsledek soudního jednání

Na základě znaleckých posudků a šetření bylo rozhodnuto, že nezletilí L. a A. budou v zájmu dětí svěřeny do péče matky. Styk otce byl určen na každou středu po škole do 19 hodin a každý sudý víkend od pátku 18 hodin do neděle 18 hodin. Nařízeno sledování výchovnou poradkyní a následná spolupráce s kolizní opatrovnící.

V červnu 2020 byla, za dozoru kolizní opatrovnice, rodiči sepsána mimosoudní dohoda o společné/střídavé péči nezletilých v týdenním turnusu. U soudu byla akceptována a v červenci 2020 nabyla právní moci.

Současný stav

Z konzultací výchovné poradkyně vyplývá, že nezletilý L. má nestabilní školní výsledky. Velmi se zhoršil zejména v pozornosti a v písmu. Někdy píše do sešitu odzadu, někdy se projevuje vztekle. Ve třídě není moc oblíbený, spíš respektovaný díky vedením třídního učitele. Má jen jednoho kamaráda. V komunikaci s výchovnou poradkyní je klidný, svěřuje se, ale je roztěkaný. Vadí mu hádky jeho sestry s otcem a zlobí se na oba. Nejráději je s mámou, ale ta má nového přítele. Ten je fajn, ale bojí se, že na něj už máma nebude mít čas. Badminton ho už moc nebaví, protože na něj táta křičí, když mu to nejde. Raději hraje na klavír. Dostal od mámy elektrický klavír se sluchátky, může si tak hrát, co chce. Nejráději hraje hry na počítači. Ve škole ho to baví jen někdy. Rád by jel někdy někam s kamarádem, ale většinou jde o víkend, kdy je u otce a ten to nedovolí. Už nechce nic plánovat, protože za něj stejně rozhodli rodiče. Stanovená péče by mu vyhovovala, kdyby byl táta hodnější a dovolil by mu být někdy s kamarádem nebo jít s nimi na oslavu. Taky ho mrzí, že má horší vztah se sestrou. Chlapci byla doporučena spolupráce se speciální pedagožkou. Otec nesouhlasil. Matka přesto konzultace zařídila.

Z konzultací s výchovnou poradkyní vyplývá, že nezletilá A. je v komplikovaném pubescentním věku. Prožívá velký vzdor vůči otci a bohužel i dalším mužským autoritám. Pravidelně se omlouvá z tělesné výchovy, kterou vede učitel. Špatně přijímá nového přítele maminky, i když je hodný. Někdy je nepříjemná i na bratra. Po konfliktech s otcem se dostavuje problém s přijímáním potravy. Její prospěch se značně zhoršil, odmítá diskusi na téma budoucnost. Prožívá vztek, že musí k otci, když nechce. Tento druh péče jí nevyhovuje a apeluje na maminku, aby otevřela soud, že už k otci nechce. Jen se s ním hádá a nic nesmí. Otec často pije alkohol. Výchovná poradkyně doporučila konzultaci se školní psycholožkou. Ta se obává vnitřní rezignace nezletilé a riziko sebepoškozování. Je zde možné, že trpí syndromem zavrženého rodiče.

Otec žije bez družky. Nespolupracuje.

Matka je svobodná, žije od r. 2022 s novým partnerem. Matka informuje o konfliktních situacích s otcem nezletilých. Konflikty, zákazy a omezování dětí se stupňují od doby, co má matka partnera. Dcera na víkendy s otcem vůbec nechce. Vztah matky a otce

je vyhrocený. Matka uvažuje o dalším soudním řízení. Je v jednání s právním zástupcem.

Závěr kolizní opatrovnice

Matka a otec nejsou schopni komunikace. Otec nespolupracuje, neprojevuje zájem o zlepšení. Vztah otce a matky negativně ovlivňuje nezletilé. Psychický stav nezletilých je kolísavý. Školní výsledky nezletilých se zhoršily. Matka se obává narušení psychického vývoje dětí a uvažuje o novém soudním řízení. Kolizní opatrovnice podporuje návrh matky na změnu styku nezletilých s otcem a byla rodičům opětovně doporučena mediace nebo rodinná terapie.

Prognóza

Na základě dostupných informací o současném vývoji vztahových poměrů v rodině A2 lze předpokládat další soudní řízení o úpravě styku otce s nezletilými. Rodinné vztahy jsou narušené, je zde předpoklad nezdravého psychického vývoje dětí a negativního vlivu na jejich partnerské vztahy i na vývoj ve školních, zájmových a osobních výsledcích.

Výhradní péče matky se sice osvědčila, ale zejména vztah otce s dcerou se nevyvíjí dobře. Péče nemá žádnou pružnost v zájmu dětí. Otec nerespektuje jejich potřeby. Vzhledem k věku nezletilé A. lze očekávat její zájem o vyjádření u soudu k dalšímu styku s otcem. Hrozí zde ovšem rozdělení sourozenců, což není zcela vhodné.

Dá se předpokládat, že psychický vývoj chlapce L. a dívky A. se bude vyvíjet na základě dalších soudních rozhodnutí a na základě schopnosti zlepšit komunikaci rodičů. Psychický vývoj nezletilých vyžaduje pozornost a další sledování výchovného poradce, školního a speciálního pedagoga. Vzhledem k nespolupráci otce a současnému stavu vztahů prognóza rodiny A2 není ideální a je nezbytné sledování dalšího vývoje.

Závěrečné shrnutí případu rodiny A2

Případ rodiny A2 poukazuje na silný negativní vliv rodičovské neshody na psychiku dětí a jejich budoucí život. Matka sice měla zájem situaci řešit, ale zájem byl

jednostranný a otec naopak konflikty vyhledává. Výsledkem je opět obrana matky a další prodloužení rodičovského konfliktu. V případě rodiny A2 je velký předpoklad dlouhodobých následků na psychický a emoční vývoj dětí. Soudem navržená a nařízená péče o dítě byla sice v souladu s přáním dětí, nicméně v případě dlouhodobého konfliktního chování mezi rodiči je pouhé ustanovení péče v zájmu dětí nedostačující.

7.3 Rozhovor se sociální pracovnící OSPOD

Během zpracovávání kazuistik byl průběžně veden rozhovor se sociální pracovnící, která pracuje na OSPOD již 15 let. Polostrukturovaný rozhovor vycházel z výzkumných otázek s mírným rozšířením.

1. V jaké chvíli se do krizové situace, jako je rozvod, zapojuje OSPOD?

V momentě, kdy dojde k rozvratu manželství a rodiče se nedohodnou o péči o dítě nebo o majetkové poměry, začíná naše spolupráce, a to na základě oznámení soudu, nebo často ještě před tím na popud jednoho z rodičů. Nezletilým dětem je určen kolizní opatrovník, který napomáhá dětem porozumět situaci, a především děti zastupuje u soudu. Kolizní opatrovník je vždy seznámen se situací a přáním dítěte a zastupuje jeho zájmy. Kolizní opatrovníci komunikují i s rodiči, které seznámí s jejich právy a povinnostmi a jsou jakýmsi komunikačním prostředníkem. Zejména v počátku bývá komunikace mezi rodiči velmi komplikovaná. Pokud jde o vážné případy, kde je dítě v ohrožení, a je podezření na týrání dětí, takovou situaci už řeší daný paragraf.

2. Dokážete předem odhadnout, jak se bude případ vyvíjet?

Po letech nasbíraných zkušeností někdy ano, ale rodiče stále dokážou překvapit. Někdy se případ vyvíjí docela dobře, a nakonec u odvolacího soudu jeden z rodičů přijde se zcela odlišným návrhem, a pokud je schválen, následuje pak dlouhodobý boj, který často končí až dospělostí dětí. Jinak je třeba brát každý rodičovský pár zcela individuálně a každá rodina je svá, originální. Rodiče mohou dostávat stejná doporučení, ale jejich reakce udělají z každého případu zcela jedinečný. Pokud by si byly případy často příliš podobné, spíše by to naznačovalo ztrátu pružnosti ze strany sociálních pracovníků.

3. O co nejvíce rodiče usilují?

Boj o čas s dětmi a o peníze. Bohužel se to někdy prolíná. Pokud jde jednomu z rodičů o majetek nebo výživné, pak se velmi často nezletilé děti stávají rukojmími svých rodičů. Pokud je zájem rodičů o styk s dětmi, pak se často otevírá otázka střídavé péče, která je velmi moderní a někdy je stanovena i zcela nevhodně. Zejména pokud mají děti střídat školy, nebo jsou příliš malé, je to velmi smutné tyto případy sledovat. Především pokud se rodiče nedohodnou, je tento způsob péče nešťastný.

4. Jak ovlivňuje vztah otce a matky řešení této krizové situace?

Je zásadní. Často zcela zapomínají na to, že jsou rodiči a mají nějaký závazek vůči dětem. Pokud se rodičům povede dohoda a urovnání sporu, otevřou komunikaci, tak mají vyhráno. Naopak pokud děti nebudou spokojené, nikdo z rodičů nemůže být nikdy vítěz.

5. Ovlivňuje tedy vzájemné chování rodičů psychiku dětí?

Samozřejmě, zcela zásadně. Rodiče se dokážou zcela odpojit od rodičovských povinností a řešit soud a svou „výhru“ nad partnerem, který jim ublížil nebo je zradil. Jenže děti jsou na své rodiče napojeny neustále a jsou na nich zcela závislé. Rozpad vztahu rodičů je pro ně zásadní změnou v životě, i když se rodiče dohodnou. Pokud se hádají, přichází buď výchovné, nebo psychologické problémy, podle věku a povahy dítěte. Někdy to dojde až k dlouhodobému poškození psychického vývoje dítěte. Ve vyhrocených případech je nutné nařídít spolupráci s dětským psychologem, rodinnou terapii, nebo mediátora.

6. Co rodiče očekávají od spolupráce s OSPOD?

V první fázi očekávají podporu u soudu. Věří, že bude podpořena jejich „pravda“. Věří, že u soudu přijde spravedlivý pohled. Zde přichází velké rozčarování, protože k soudu se chodí především pro rozsudek.

7. Mění se po takové zkušenosti přístup rodičů?

Je to individuální, ale dalo by se říct, že ano. Minimálně již mají nějakou zkušenost. Rodiče někdy prohloubí svůj spor a uchýlí se k dalším právním krokům, nebo začnou komunikovat. Někdy je pro rodiče rozhodujícím momentem, když vidí své vystrašené dítě jít vypovídat. Jindy jsou zase děti osočovány, že je jeden nebo druhý rodič zmanipuloval. Případy jsou opravdu různé.

8. Jaká jsou osvědčená doporučení OSPOD?

OSPOD doporučuje mimosoudní dohodu. Ne vždy je akceptována, ale donutí rodiče se zastavit a přemýšlet racionálně bez emocí. Dále je doporučována mediace nebo různé terapie dle případu. Hlavní je vždy apelování na zlepšení komunikace rodičů.

9. Jaké jsou z Vašeho pohledu největší slabiny rodičovství?

Rodiče většinou vůbec neví, co rodičovství znamená, co obnáší. Nemají dostatečnou zodpovědnost. Nemají zkušenost, anebo někdy špatnou z domova. V rozvodu často prožívají osobní zradu, pocity ublížení a zcela zapominají na děti. Rozsudky jsou pak pro děti někdy nevhodné, ale splňují přání rodičů. Rodiče si neuvědomují, že některé děti si na nový životní režim třeba nikdy nezvyknou. Pak dětství nějak protrpí. Ovšem s narušenou vazbou a důvěrou vůči rodičům i sobě samým. Ztrácí pocit kompetence za svá rozhodnutí, protože někdo rozhodl za ně. To vše může vést k celoživotnímu ovlivnění jejich vztahů. Někdy si všímám, jak mají rodiče dobře promyšlené své pracovní kariéry, ale neumí si jako partneři naplánovat ani společný výlet nebo najít volnočasový zájem. A nad výchovou dětí se pozastavují až tzv. za pochodu nebo až když je problém.

10. Je možné se na rodičovství připravit? A je možné se připravit na krizi jako např. na rozvod?

Samozřejmě, že na vše se připravit nedá, ale jistá informovanost by určitě byla na místě. Pokud se svěřuje dítě do náhradní péče, všichni zájemci, jak o adopci, tak pěstounskou péči, musí jako žadatelé projít dost rozsáhlým kurzem, odbornou přípravou, kde se naučí, jak s dítětem zacházet, upozorní na možné problémy, jak se orientovat v různých situacích, jak reagovat na nemoci a jak je rozpoznávat, dozví se o rodičovských povinnostech i vůči sobě. Taková příprava by byla vhodná pro všechny rodiče. Mohlo by se předejít mnohým neshodám a krizím v rodinách.

11. Myslíte, že by bylo vhodné preventivní opatření, např. formou vzdělávání na středních školách?

Jednoznačně ano. Všichni umí ovládat technologie, ale neumí komunikovat, vyhodnocovat a řešit problémy. Ty budou ale v rodině a v životě vždy nějaké. Myslím, že na základní školy by se spíše měla vrátit etika, ale na středních školách rozhodně chybí výuka komunikace a rodinná výchova.

12. Jaká preventivní opatření by byla podle Vás nejúčinnější?

Právě to vzdělávání. Ideálně už ve školách. Nabídka kurzů rodičovství a nějaká osvěta. Pomocť probudit v mladých párech téma rodiny jako společný zájem, jako hobby. Aby rodina pro mladé vůbec ještě něco znamenala.

8 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Cílem výzkumné části bakalářské práce bylo potvrzení či vyvrácení hypotéz, které vycházejí z hlavních výzkumných otázek.

Výzkumné otázky:

- 1) Ovlivňuje vztah mezi matkou a otcem řešení krizových situací v rodině?
- 2) Je pro psychickou rovnováhu dětí při kolizní situaci v rodině důležitý vztah mezi rodiči?
- 3) Lze předcházet častým rozpadům rodin preventivními opatřeními ve formě vzdělávání rodičů k rodičovství? (zájmová terapie, kurzy výchovy k rodičovství, zařazení do výuky apod.)

Hypotézy:

- 1) H1 Rodiny s harmonickým vztahem mezi matkou a otcem lépe zvládají veškeré zátěžové rodinné situace;
- 2) H2 Vztah rodičů může napomáhat psychické stabilitě dítěte v krizové situaci;
- 3) H3 Konfliktům mezi rodiči by se mohlo předcházet díky podpoře preventivních opatření formou výchovy k rodičovství.

Při vyhodnocování výzkumu byly nejprve porovnány kazuistiky a posléze analyzován rozhovor. Ze souhrnu zjištěných výsledků vznikl soubor poznatků, na jejichž základě byly vyhodnoceny výzkumné otázky a hypotézy.

8.1 Srovnání kazuistik

Srovnání kazuistik probíhalo rozčleněním jednotlivých pasáží a následné porovnávání menších celků. V závěru bylo vyhodnoceno, zda poznatky získané při zkoumání kazuistik přinesly potřebné informace k zodpovězení výzkumných otázek a potvrzení hypotéz.

Osobní a rodinná anamnéza

Z kazuistik rodiny A1 a A2 vyplývá, že obě rodiny mají podobné intelektuální, sociální a finanční zázemí. Obě rodiny žijí v rodinných domech, rodiče mají vyšší střední nebo vysokoškolské vzdělání. Obě rodiny mají dvě děti v podobném věku. Pouze rodina A1 má dvě dcery, rodina A2 má syna a dceru. Rodiče v obou rodinách jsou v dobrém zdravotním stavu.

Zdravotní stav dětí je dobrý. Psychická stránka dětí je v obou rodinách závislá na jednání rodičů a jejich komunikaci. V rodině A1 dívka S. prokazuje předčasnou zralost. Dívka T. je častěji nemocná. V rodině A2 jde spíše o lehké psychické napětí obou dětí.

Výsledky šetření

- 1) V rodině A1 mladší dívka T. inklinuje k matce, preferuje výhradní péči matky. Dívka S. má dobré vztahy s oběma rodiči, preferuje střídavou péči. Obě dívky by byly nejraději, aby rodiče zůstali spolu nebo spolu alespoň komunikovali. Školní prospěch a vztahy ve škole jsou dobré u obou dívek;
- 2) V rodině A2 mladší chlapec L. inklinuje k matce, o styk s otcem ale stojí. Starší dívka A. inklinuje pouze k matce, o setkávání s otcem nejeví žádný zájem. Školní prospěch je dobrý. Vztahy víceméně také. Chlapec L. se pomaleji seznamuje s vrstevníky.

Doporučení OSPOD

- 1) V rodině A1 OSPOD doporučuje u dívky T. svěřením do péče matky, u dívky S. uvažuje o střídavé péči. Doporučuje podporu zájmů a vztahových vazeb. Doporučuje zapojení otce. Soulad ve výchově;
- 2) V rodině A2 doporučuje svěřením dětí do výhradní péče matky, zlepšení komunikace mezi rodiči z důvodu zatížení dětí. Doporučuje mediaci a rodinnou terapii.

Ustanovení soudu

- 1) V rodině A1 byla stanovena výhradní péče matky, která byla při odvolacím soudu změněna na střídavou péči na základě mimosoudní dohody rodičů;
- 2) V rodině A2 byla stanovena výhradní péče matky. Na základě přání starší dcery, dívky A. bude znovu otevřeno soudní řízení o úpravě styku s otcem.

Podpůrná a preventivní opatření

- 1) Rodina A1 využila spolupráci s mediátorem. Výsledek byl pozitivní;
- 2) Rodina A2 doporučenou mediaci nepodstoupila, ani nevyužila rodinnou terapii.

Současný stav

- 1) V rodině A1 je situace stabilizovaná, dívky T. a S. jsou se situací spokojené, mají dobré vztahy s oběma rodiči a dobře prospívají. Rodiče smysluplně komunikují o záležitostech týkajících se dcer;
- 2) V rodině A2 je situace vyhrocená, matka nesouhlasí se stávajícím stavem, otec nespolupracuje a nezletilým nedává prostor pro jejich zájmy, je konfliktní. Chlapec L. a dívka A. mají zhoršený vztah, otce se bojí, situace je stresuje, mají horší výsledky ve škole. Na základě těchto skutečností a přání starší dcery, dívky A., bude znovu otevřeno soudní řízení o úpravě styku s otcem.

Prognóza:

- 1) V rodině A1 je předpoklad pro zachování dobrých vztahů v rodině a zdravého psychického vývoje dětí;
- 2) V rodině A2 lze předpokládat dlouhodobý spor mezi rodiči, ve kterém figurují i nezletilé děti. Vývoj vztahů je nejasný, komunikace špatná, zátěž na psychiku dětí je velká. U nezletilých v rodině A2 je možné očekávat složité pubescentní a adolescentní výkyvy v chování a narušení důvěry v partnerské vztahy v dospělosti.

Vyhodnocení srovnání kazuistik

Srovnání kazuistik vybraných případů bylo základem pro vyhodnocení výzkumných otázek a porovnání s hypotézami. Kazuistiky poukázaly na odlišný přístup rodičů při řešení stejné krizové situace.

Výzkumná otázka č. 1: Ovlivňuje vztah mezi matkou a otcem řešení krizových situací v rodině?

Z porovnání kazuistik vyplývá, že vzájemné chování mezi rodiči má na děti zásadní vliv. Může jim být nápomocen při vytváření nebo obnově vztahů, které doposud nebyly ideální. Slušné jednání mezi rodiči mj. ovlivňuje jejich sebevědomí a napomáhá harmonickému začlenění mezi vrstevníky a navazování dalších vztahů. Naopak konfliktní vztahy mezi rodiči narušují dětem pocit zázemí a opěrných bodů v životě.

Hypotéza 1: Rodiny s harmonickým vztahem mezi matkou a otcem lépe zvládají zátěžové situace.

Kazuistiky zpracovávaly krizovou situaci rodin v rozvodu. Tedy konfliktu mezi rodiči. Přesto zde právě vyzrálost vztahu obou rodičů prokázala, že lze touto krizí projít s přijatelným výsledkem pro všechny zúčastněné, a především s ohledem na děti. Zároveň z kazuistik vyplývá, že rodičovský nesoulad může vést až ke ztrátě vědomé rodičovské kompetence. Potom se ovšem krizová situace prohlubuje. Z toho vyplývá, že na základě srovnání kazuistik rodin A1 a A2 lze hypotézu 1 považovat za správnou.

Výzkumná otázka č. 2: Je pro psychickou rovnováhu dětí při kolizní situaci v rodině důležitý vztah mezi rodiči?

Ze současného stavu a prognóz v kazuistikách jasně vyplývá, že konflikt mezi rodiči je pro děti negativním zásahem a narušuje jejich psychický vývoj. Naopak rodičovská dohoda je pro děti dobrým vzorem a výrazným záchytným bodem ve sporu rodičů.

Hypotéza 2: Vztah rodičů může napomáhat psychické stabilitě dítěte v krizové situaci.

Z porovnání kazuistik je zřejmé, že je hypotéza 2 správná. Rodičovská dohoda je pro psychickou rovnováhu dětí zásadní. Vytváří dětem zázemí v podobě podpory a pochopení. Vztah rodičů, jako prostředek opory pro dítě, je v krizových situacích nezastupitelný.

Výzkumná otázka č. 3: Lze předcházet častým rozpadům rodin preventivními opatřeními ve formě vzdělávání rodičů k rodičovství? (zájmová terapie, kurzy výchovy k rodičovství, zařazení do výuky apod.)

V případě kazuistik, kde byl předmětem rozvod a rozpad rodiny, nelze hovořit zcela o podpůrných preventivních opatřeních. Nicméně v průběhu celého procesu rozvodu byl umožněn prostor pro zabránění dalším sporům mezi rodiči skrze nabízenou mediaci či rodinnou terapii. Rodina A1 s ohledem na děti zvolila zcela dobrovolně spolupráci s mediátorem, která splnila svou očekávanou úlohu prevence před prohloubením krize. Díky mediaci rodina A1 došla k mimosoudní dohodě, kterou zajistila lepší rodinnou prognózu. Rodina A2 přes doporučení žádné další podpůrné a preventivní opatření nepodstoupila a důsledkem je prodloužení a prohloubení krize.

Hypotéza 3: Konfliktům mezi rodiči by se mohlo předcházet díky podpoře preventivních opatření formou výchovy k rodičovství.

Vzhledem k obsahu kazuistik s tématem rodin procházejících rozvodem bylo možné hodnotit preventivní opatření až v průběhu samotné krize. Hypotézu 3 je možné porovnáním kazuistik potvrdit pouze částečně.

8.2 Vyhodnocení rozhovoru

Ve vyhodnocování rozhovoru byl kladen důraz na získání odpovědí na výzkumné otázky a také na potvrzení či vyvrácení hypotéz. Cílem rozhovoru bylo získání informací od respondenta, jenž má k tématu velmi blízko, je s tématem v dlouhodobé

a každodenní konfrontaci a je tedy kompetentní k posuzování tématiky v širším pohledu a je schopen do jisté míry zobecnit některé oblasti problematiky.

Výzkumná otázka č. 1: Ovlivňuje vztah mezi matkou a otcem řešení krizových situací v rodině?

Z rozhovoru vyplývá, že vztah otce a matky je zásadní. Při dohodě rodičů lze považovat výsledek za úspěšný, v případě nedohody není nikdo vítězem. Na schopnosti dohody rodičů závisí celý průběh krize.

Hypotéza 1: Rodiny s harmonickým vztahem mezi matkou a otcem lépe zvládají veškeré zátěžové rodinné situace.

Hypotéza 1 je potvrzena v odpovědi na výzkumnou otázku č. 1.

Výzkumná otázka č. 2: Je pro psychickou rovnováhu dětí při kolizní situaci v rodině důležitý vztah mezi rodiči?

Z rozhovoru vyplývá, že při krizové situaci je pro dítě nejdůležitější opora v rodičích, jakékoliv narušení jejich vztahu je pro dítě zatěžující. Dle délky a závažnosti konfliktu může docházet k závažnému narušení psychického vývoje dítěte.

Hypotéza 2: Vztah rodičů může napomáhat psychické stabilitě dítěte v krizové situaci.

Z výstupu odpovědi na výzkumnou otázku č. 2 lze hypotézu 2 považovat za správnou.

Výzkumná otázka č. 3: Lze předcházet častým rozpadům rodin preventivními opatřeními ve formě vzdělávání rodičů k rodičovství? (zájmová terapie, kurzy výchovy k rodičovství, zařazení do výuky apod.)

Z rozhovoru je patrná podpora preventivních opatření, ideálně formou vzdělávání k rodičovství již na středních školách. Za vhodné jsou považovány též kurzy podobné odborným přípravným kurzům na náhradní rodičovství. Smysl má též hledání společných zájmů.

Hypotéza 3: Konfliktům mezi rodiči by se mohlo předcházet díky podpoře preventivních opatření formou výchovy k rodičovství.

Z rozhovoru vyplývá, že vzdělávání k rodičovství má potenciál pro zlepšení situace v rodinách, časté rozvodovosti a způsobu řešení rodičovských a rodinných krizí. V rozhovoru byla tato hypotéza plně podpořena a lze ji považovat za správnou. Nicméně je třeba konstatovat, že vzhledem k nemožnosti ověření hypotézy v praxi je třeba chápat tuto hypotézu jako otevřenou a jako podklad pro další zkoumání.

8.3 Závěrečné vyhodnocení výzkumu

Vyhodnocení výzkumu shrnuje závěry ze srovnání kazuistik a poznatky získané díky rozhovoru. Výzkumná část bakalářské práce byla vypracována se záměrem zodpovědět výzkumné otázky a vyhodnotit správnost hypotéz. Ze srovnání kazuistik i získaného rozhovoru byly zjištěny podobné, spíše na sebe navazující závěry. Výsledky z kazuistik a rozhovoru se doplňují a v zásadě se poznatky z výstupů shodují. Kazuistiky vybraných rodin ve stejné situaci, analyzované za přítomnosti respondenta rozhovoru jako kompetentní osoby pro hodnocení těchto případů, přinesly hlubší poznání tématu a pochopení jemnějších nuancí problematiky. Kazuistiky poukázaly nejen na rozdílnost přístupu rodičů, ale také na vliv vztahu mezi rodiči v krizové situaci na děti. Výsledky výzkumu připomínají jedinečnost každého rodinného případu, každého rodinného systému a nutnost individuálního řešení. Díky rozhovoru ovšem bylo možné některé závěry zobecnit jako principy aplikovatelné takřka na všechny rodiny.

Z výzkumné části lze vyvodit následující závěry

- Rodičovství nelze chápat pouze jako vztahovou vazbu mezi rodiči a dětmi, ale jako komplexní soubor vztahů, jež se vzájemně ovlivňují;
- Partnerský vztah rodičů je pro vývoj rodinného klima určující;
- Vztah či komunikace mezi rodiči je důležitým faktorem v řešení rodinných krizí a jejich zvládnutí;

- Vztah otce a matky zásadně ovlivňuje psychickou rovnováhu a zdravý vývoj dětí, pozitivně i negativně;
- Vzdělávání rodičů k rodičovství by mohlo plnit funkci preventivních opatření;
- Zařazení rodinné výchovy na střední školy by bylo z dlouhodobého hlediska pro rodinnou problematiku a problematiku rodičovství velmi přínosné.

Praktická část a její výsledky jsou důležitou chronologickou součástí teoretické části bakalářské práce, neboť prohlubují poznání celého tématu skrze skutečné případy. Díky těmto případům a možnosti jejich analýzy je problematika zřetelnější, přestože je výzkum zúžen pouze na jednu vybranou krizovou situaci v rodině. Poznatky a výstupy vycházející z praktické části pomohly konkretizovat podstatu celé bakalářské práce, která je věnována poukázání na důležitost vzdělávání rodičů k rodičovství. Závěry jsou aplikovatelné a otevírají zároveň prostor k dalšímu výzkumu.

ZÁVĚR

Rodičovství je disciplína, na kterou je jen málokdo připravený. Přináší zásadní zvrát v životě člověka, pocit naplnění, smysluplnosti a radosti, ale zahrnuje také širokou škálu povinností a závazků. Jedním z těchto závazků je vedle péče o děti také péče o partnerský vztah. Pokud rodiče ztratí vzájemnou úctu a potřebu vzájemné péče, nemůže vzniknout ani zdravý vztah s dětmi. Ve chvíli, kdy je rodina vystavena libovolné krizi, je oslabena, především pokud tento moment nejsou schopni zvládnout rodiče jako partneři. Vysoká rozvodovost v České republice, která byla dříve žhavým tématem a nyní takřka přijatou normou, je odrazem přístupu a úcty k rodinnému životu. Ať jsou již důvody tohoto stavu jakékoli, bylo by vhodné s ohledem na stabilitu rodiny jako základního prvku společnosti se více věnovat prevenci hledáním možných způsobů vzdělávání rodičů k rodičovství. Je až překvapivé, jaký nepoměr je v nabízených možnostech řešení rodičovských konfliktů formou odborného partnerského poradenství, manželské terapie, rodinné terapie, rodinných center či mediace a naopak, jak málo prostoru je věnováno prevenci a předcházení těchto situací.

Jedna z kapitol teoretické části představila model rodinného fungování „Rodina jako tým“, kde se k rodině přistupuje jako k projektu či firmě. Zde je možné najít jistou paralelu a poukázat na fakt, že ještě před tím, než vznikne nová firma, prochází rozsáhlou přípravou, včetně vyhodnocení finanční situace a všech možných rizik. Pro člověka je tedy zcela přirozená snaha předvídat a předcházet zbytečným krizovým situacím v mnohých oblastech života. Stejně tak bychom mohli přistupovat i k rodičovství. Jistě existují přípravné kurzy pro budoucí rodiče, ale opět jsou více zaměřeny na péči o dítě než o samotný vztah rodičů.

Z hloubkového rozhovoru se sociální pracovníci s dlouholetou zkušeností vyplývá, že preventivní opatření ve formě vzdělávání k rodičovství by preferovala většina rodičů, která již prošla krizovou situací. Jako vhodné řešení by podpořila rodinnou výchovu na středních školách a libovolnou osvětu. Zajímavým momentem bylo přirovnání k náhradnímu rodičovství, kde musí zájemci projít odbornou přípravou. Pro náhradní rodiče je tedy vzdělávání k rodičovství samozřejmou součástí procesu, během kterého získají užitečné informace, které jim napomáhají chápat tento závazek, a tím předcházet

konfliktům. Vzdělávání rodičů k rodičovství by ovšem jistě našlo své opodstatnění a smysl pro všechny budoucí rodiče.

Samozřejmě se nedá připravit na všechny životní a rodinné situace, ale možná by se téma partnerské úcty rodičů opět vrátilo do povědomí a vzniklo by více rodin, které poskytnou svým dětem šťastné dětství.

Cílem bakalářské práce bylo poukázat na důležitost a problematiku rodičovského vztahu v souvislosti s jeho vlivem na celý chod rodiny. Autorka se zaměřovala na rozsah rodičovských povinností, závaznost rodičů vůči dětem a možnou proměnlivost rodinného klima vlivem vnitřních i vnějších faktorů, na něž jsou rodiče nuceni reagovat. Dalším cílem práce bylo také prozkoumat a nabídnout možnosti prevence častého rozpadu rodin v důsledku nezvládnutí kolizních situací ze strany rodičů.

Díky výzkumu v praktické části bylo možné zodpovědět výzkumné otázky, které odhalily správnost hypotéz. Některé hypotézy bylo možné potvrdit pouze částečně. Přesto lze cíle práce považovat za splněné.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 3. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-130-0.
- HARGAŠOVÁ, M. NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-6047-6.
- HELUS, Z. *Úvod do psychologie 2., přepracované a doplněné vydání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2018. ISBN 978-80-247-1990-9.
- CHAPMAN, G. *Pět znaků láskyplné rodiny*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-249-8.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie 2., aktualizované vydání*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.
- MARHAMOVÁ, L. *AHA rodičovství – sourozenci*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 2021. ISBN 978-80-204-5853-7.
- MARKSOVÁ-TOMINOVÁ, M. *Rodina a práce – jak je sladit a nezbláznit se*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-615-5
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUŠEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- MATOUŠEK, O. *Rodina, jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.
- MIKULKOVÁ, M. a kol., *Hlavu vzhůru po rozvodu?! Cesta k fungujícímu rodičovskému týmu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2021. ISBN 978-80-271-1702-4.
- MLČÁK, Z. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská Univerzita 1996. ISBN 80-7042-452-4.

- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. ISBN 80-86429-05-9.
- MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K. *Rodina jako tým*. 1. vyd. Praha: Albatros media, 2021. ISBN 978-80-7261-588-9.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. 1. vyd. Brno: MSD s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7392-069-2.
- NEUSAROVÁ, J. *Zájmové a občanské vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2019. ISBN: 978-80-7452-143-0
- PETRUŠEK, M. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
- RYDVALOVÁ, R., JUNOVÁ, B. *Jak sladit práci a rodinu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-7382-7.
- SKLÁDALOVÁ, M. *Sourozenci: O spravedlivé výchově*. 1.vyd. Brno: CPress ve spol. Albatros Media a.s., 2018. ISBN 978-80-264-2099-6.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
- STUDNIČKA, M. *Pohodové rodičovství*. 1. vyd. Praha: Albatros Media a.s., 2021. ISBN 978-80-265-0981-3.
- ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN: 978-80-7367-551-6.
- ŠMOLKA, P. *Muž a žena-návod k použití*. 3. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0897-6.
- TRÉLAÜN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-935-6.

VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2010. ISBN 978-80-7452-008-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: děti a dospívání*, 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

HUČÍK, J., HUČÍKOVÁ, A. *Kazuistika v sociální práci*. 1. vyd. Bratislava: VŠZ a SP sv. Alžběty, 2009. ISBN 978-80-892-7166-5.

Seznam použitých internetových zdrojů

ASOCIACE MEDIÁTORŮ ČR, *O asociaci* [online]. © 2011 Dostupné z: <http://www.amcr.cz/o-asociaci/>

BARVÍKOVÁ, J. *Cochemská praxe* [online]. © 2011-2023 [cit. 2016-11-21]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/cochemska-praxe>

KRTIČKOVÁ, M. *Sourozenci vážně nemocných dětí* [online]. [cit. 2013-12-1]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/sourozenci-vazne-nemocnych-deti>

KOUTOVÁ, R. *Rodina je i babička a dědeček* [online]. © 2011-2023 [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/rodina-je-i-babicka-a-dedecek>

KURZ EFEKTIVNÍHO RODIČOVSTVÍ, *Kurz efektivního rodičovství* [online]. ©2023 Dostupné z: <https://www.efektivnirodicovstvi.cz/kurz-efektivniho-rodicovstvi>

LABUSOVÁ, E. *Kolik času svých rodičů potřebují současné děti* [online]. © 2011-2023 [cit. 2012-12-02]. Dostupné z: <http://sancedetem.cz/kolik-casu-svych-rodicu-potrebuji-soucasne-deti>

NOVÝ OBČASNSÝ ZÁKONÍK, *Obecně o rodinném právu* [online]. ©2013-2015 Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/rodinne-pravo/obecne>

TOMEŠOVÁ, J. *Právní prostor* [online]. ©1999-2023 [cit. 2015-07-31]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>

Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, o rodinném právu. In: *Nový Občanský zákoník, Předpis č.89/2012 sb., Poměry mezi rodiči a dítětem*. Znění od 06.01.2023. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik/uplne/#cast2>

Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, o rodinném právu. In: *Nový Občanský zákoník, Předpis č.89/2012 sb., Všeobecná ustanovení*. Znění od 06.01.2023. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik/uplne/#cast2>

Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, o rodinném právu. In: *Nový Občanský zákoník, Předpis č.89/2012 sb., Vznik manželství*. Znění od 06.01.2023. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik/uplne/#cast2>

SEZNAM ZKRATEK

ČR	Česká republika
ČVUT	České vysoké učení technické
IT	informační technologie
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
SMS	Short Message Service – služba krátkých zpráv
SŠ	střední škola
ZŠ	Základní škola

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Radka Fišarová

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Vzdělávání rodičů k rodičovství

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 77

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 28

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 11

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Vacínová, Ph.D.